چەپی عێراقی و کوردستانی لە چوار ڕیانەکدایە: نوێبوونەوە و یەکڕیزی و چاکبوونەوەی چالاکی جەماوەری.. ڕزگار ئاکرەی

1. چەپی عێراقی لە نێوان بەشداریکردن و بایکۆتکردن لە هەڵبژاردنەکانی 2025

ئەم وتارە لە ساتەوەختێکی سیاسی و ڕێکخراوەیی هەستیاردا دێت بۆ چەپی عێراقی. شکستەکانی ئەم دواییە چیتر ناتوانن تەنیا بە هۆکاری دەرەکی ڕوون بکرێنەوە. ئەوەی ئەمە ئەزموونی دەکەین تاقیکردنەوەیەکی ڕاستەقینەیە بۆ ویستمان و توانامان بۆ داهێنانی ئامرازی نوێی کردار و میتۆدی نوێ.

ئەو ئەنجامانەی زۆرینەی هێزەکانی چەپی عێراق لە هەڵبژاردنەکانی 2025 بەدەستیان هێنا ناتوانرێت وەک دۆڕاندێکی تێپەڕێندراوی هەڵبژاردن بخوێنرێتەوە و نە تەنها وەک دەرئەنجامێکی ڕاستەوخۆی یاسای هەڵبژاردنی نادادپەروەرانە و هەژموونی پارەی سیاسی بخوێنرێتەوە. ئەم فاکتەرە دەرەکیانە ڕاستەقینە و کاریگەرن، بێ گومان، ئاڵۆزتر دەبن بەهۆی تەحەدایەکی توندتر کە لەلایەن هێزە هەژموونەکانەوە و کاریگەری گەندەڵی پێکهاتەیی کە تەواوی گۆڕەپانی خەبات دەشێوێنێت و کێبڕکێیەکان تا ڕادەیەکی زۆر نایەکسان دەکات.

لەگەڵ ئەوەشدا، تەرکیز کردن لەسەر کاریگەرییە دەرەکییەکان بەتەنها، سەرەڕای گرنگییان، بەس نییە بۆ تێگەیشتن لە تەواوی وێنەکە. ئەوەی لە واقیعدا ڕوویدا دەربڕینێکی چڕتر بوو لە قەیرانێکی قووڵتر کە کاریگەری لەسەر شێوەکانی ڕێکخستن و شێوازی کارکردن و شێوازی گفتوگۆ و بیرکردنەوەی زاڵ لەناو چەپی عێراقدا بە گشتی و لە هەموو فراکسیۆنەکانیدا هەبوو. قەیرانەکە پەیوەندی بە پارت یان سەرکردەی دیاریکراوەوە نییە، بەڵکو پەیوەندی شێواوی نێوان بیرۆکەی ڕاست و ئامرازی نادروست هەیە. پەیوەندی نێوان گوتاری گۆڕانخوازی ڕادیکاڵ و شێوازی پێشکەشکردن و

بەبازاڕکردنی لە نێو “بازاڕی سیاسی” زۆر ئاڵۆز و دڕندانە، کە ئاسایش و زاڵبوونی دارایی بەڕێوە دەبات نەک کێبڕکێی دیموکراتی ئازاد.

سەرەڕای ئەم دابەزینە ئاشکرایە، چەپی عێراق بە هەموو فراکسیۆنەکانیەوە هیوای ڕاستەقینە و جدیترین بەدیل بۆ گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی دەمێنێتەوە دادپەروەری پڕۆژەکەی و توانای شاراوەی بۆ ڕێکخستن و کاری بەکۆمەڵ هێشتا ماوە بەڵام چاوەڕێی شێوازی نوێی کردارن کە لەگەڵ گۆڕانی کۆمەڵایەتیدا بگونجێت و نەک هەر توانای پەرەپێدانی ئامادەبوونی جەماوەری هەبێت بەڵکو ئامرازی میتۆدی و زانستیشی هەبێت بۆ کارکردن لە هەلومەرجی ئێستای خەباتی سیاسی و کۆمەلایەتی لە عێراق و هەرێمی کوردستاندا

لەسەر بنەمای ئەم دەستنیشانکردنە دووانە، لاوازی ناوخۆیی و بەرەنگاری دەرەکی، پرسیاری ڕاستەقینە تەنها ئەوە نییە کە بۆچی زۆربەی هێزە چەپەکان نەیانتوانی لە هەڵبژاردنەکاندا ئەنجامی خوازراو بەدەست بهێنن، یان تەنانەت لە بایکۆتکردندا، هەروەها بۆچی نەیانتوانی ئامادەیی سیاسی و کۆمەڵایەتی خۆیان بە گشتی بەهێز بکەن. بەڵکو بۆچی سەرەڕای بارودۆخی خراپی جەماوەر و حوکمی دەستە دیکتاتۆر و گەند□□کان لە بەغدا و هەولێر، گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی سەرەڕای دادپەروەری و پێویستی، نەیتوانی ببێتە بژاردەیەکی جەماوەری ڕوون و قەناعەتکەر؟ بۆچی پڕۆژەی چەپ بە هەموو هەمەجۆری□وە پەرتەوازە و دژ بە یەک ما یەوە؟ و بۆچی، سەرەڕای زۆر خاڵی لێکنزیکبوونەوە، هێشتا نەمانتوانیوە چوارچێوەیەکی یەکگرتوو لە دەوری ئەوان دروست بکەین کە وزە هەمەجۆرەکانمان ڕێک بخات و ئاراستەی یەک ئاراستە بکات؟

لەم دۆخەدا جەماوەر یەک ئەڵتەرناتیڤی پتەو نەبینی، بەڵکو زنجیرەیەک پێشنیاری ڕکابەریان لە دەوری هەمان بیرۆکە دەبینی، زۆربەیان هەمان گوتاری گرتۆتەبەر، تا ئەو ڕادەیەی کە کەسێک بە ئاسانی ناوی ڕۆژنامە یان حیزب لە میدیاکانیدا دەگۆڕێت و خوێنەر هەست دەکات تاکە پارتێک دووبارە دەبێتەوە. بەتایبەتی لەسەر بابەتە ڕاستەوخۆکان.

2. ئایا دەتوانین سوود لە میتۆدی سەرمایەداری وەربگرین و شەڕ لەگەڵ دوژمن بە ئامرازە پێشکەوتووەکانی بکەین

بۆ تێگەیشتن لەم ناتەواوی□، بەسوود دەبێت و لەوانەیە پێویست بێت، کە لە گۆشەیەکی نانەریتی سەیری بابەتەکە بکەین. ئەمە پێویستی بە جۆرێک لە “پراگماتیزمی چەکداری”

هەیە کە لە ڕەقی ڕۆشنبیری تێدەپەڕێت و بە هۆشیارییەکی
ڕەخنەگرانە لە لێکۆڵینەوە لە چۆنیەتی بەڕێوەبردنی کاریگەری
و دابەزین و هەڵسەنگاندن و چۆنیەتی سوود وەرگرتن لە
ئامرازە تەکنیکی و میتۆدۆلۆژیەکانی بەبێ وەرگرتنی بەها و
لۆژیکەکەی بەڕێوە دەچێت.
لە هەڵوێستێکی چەپەوە دەتوانین هەندێک میکانیزمی پێوانەی
زانستی و هەڵسەنگاندنی بابەتی بەکار بهێنین کە لە بنەڕەتدا
بەشێکن لە میراتی مارکسیستی کە زانستی لە کرۆکی خۆیدا
داناوە، وەک مۆدێلێکی پراکتیکی توند بۆ مامەڵەکردن لەگەڵ
لاوازی و گۆڕینی شکست بۆ ئامرازێک بۆ فێربوون و
بنیاتنانەوە.
لەم ڕوانگەیەوە، قەیرانی چەپی عێراق دەتوانرێت وەک قەیرانی
“پڕۆژەی گواستنەوە” دادپەروەرانە و باش بخوێنرێتەوە، لەگەڵ
سیاسەتێک کە لە ڕووی تیۆرییەوە ڕاست دەردەکەون، بەڵام
هێشتا باشترین شێوەیان بۆ وەرگێڕانی پراکتیکی نەدۆزیوەتەوە
کە لەگەڵ ئاستی پێشکەوتنی کۆمەڵگای عێراقدا بگونجێت.
بزووتنەوەکە دەبێت لە واقیعەوە بەرەو تیۆری بڕوات، نەک به
پێچەوانەوە، لەگەڵ بەڕێوەبردن و بازاڕکردن کە پێویستی بە
گەشەپێدان هەیە، و میکانیزمەکانی پێویستیان بە
نوێکردنەو□ یە، لە نێو بازاڕێکی سیاسی کە بە کێبڕکێی بێ
بەز□یانە دەناسرێتەوە، کە پارتە ناسیونالیستە ئایینی و
بۆرژوازییەکان خاوەن سەرچاوەی زۆریان بەسەردا زاڵ بێت.
بە پێی لۆژیکی سەرمایەداری، بەس نییە بەرهەمێک باش بێت یان
لە ڕووی کۆمەڵایەتییەوە پێویست بێت بۆ ئەوەی لە بازاڕدا
سەرکەوتوو بێت. سەرمایەداری مامەڵە لەگەڵ کۆمەڵگا وەک
بازاڕ دەکات، بیرۆکەکان وەک کاڵا، و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی
وەک بەرهەمێک کە دەتوانرێت بەرز بکرێتەوە یان پەراوێز
بخرێت. کاتێک چەند کۆمپانیایەک دەچنە بازاڕەوە و ناوی
هاوشێوەیان هەڵگرتووە و یەک بەرهەم دەفرۆشن کە پێی دەوترێت
“گۆڕانی کۆمەڵایەتی”، بەڵام بەبێ هاوئاهەنگی، هەماهەنگی
یان ناسنامەیەکی ڕوون، کوالێتی خۆی دەبێتە کێشە.
ئەمە ڕێک ئەو شتەیە کە لە هەڵبژاردنەکانی ڕابردوودا بەسەر
چەپەکانی عێراقدا هاتووە. نەک تەنها لە ڕووی ڕێکخراوەییەوە
دابەش بوو، بەڵکو لە ڕووی سیاسییەوە دابەش بوو لە نێوان
بەشداریکردن و بایکۆتکردن، و ناکۆکی لەسەر هەردووکیان
هەبوو. وزەیەکی زۆر لە ململانێی ناوخۆیی و دەرەکیدا لەسەر
هەردوو بژاردەی ناوخۆ و دەرەوەی ڕێکخراوەکان بەکار هێنرا،

کە بە ئەنجامەکی لاواز لە هەردووکیاندا کۆتاییهات. هیچ هەڵوێستێکی یەکگرتوو، هیچ وتارێکی ڕوون و هیچ تاکتیکێکی کۆمەڵایەتی بە جەماوەر دەرنەکەوت. بەشداریکردن لە ڕێگەی لیستی جیاوازەوە ڕوویدا نەک تاکە لیستێکی چەپ لە سەرانسەری عێراقدا بەگشتی و وادەکات دیمەنەکە وەک ململانێیەک دەربکەوێت لە نێوان چەند جۆرە پەرشوبڵاو و سەرلێشێواوێکدا.
لەم حالەتەدا جەماوەر "یەک بەرهەم" بە تایبەتمەندی ڕوون نەبینی، بەڵکو زنجیرەیەک بەرهەمی هاوشێوە دەبینێت کە لە جیاتی ڕووبەڕووبوونەوەی ڕکابەرە ڕاستەقینەکان کێبڕکێ لەگەڵ یەکتر دەکەن. ئەوەی بە ژنانی کرێکار و پیاوانی کرێکار گرنگە ناوی ڕێکخراوە چەپەکان یان سەرچاوە تیۆرییەکانیان نییە، بەڵکو ئەوە کەسانەیە کە دەتوانن ژیانیان هەنگاوێک بەرەو پێشەوە ببەن، تەنانەت وردە وردە، لە بواری خزمەتگوزاری، یەکسانی، دادپەروەری، کار و مافەکانی تری مرۆڤدا.
لێرەدا، ئاژاوە و لاوازی سیاسی ئەرکەکە جێبەجێ دەکەن. بازنە خۆی سزای "پڕۆژەی گۆڕان" ناڕێک دەدات، بەتایبەتی لە گۆڕەپانێکدا کە هێزە ڕکابەرەکانی ڕێکخراو کە پارە، میدیا، دەسەڵات و توانای بەرزی جوڵانەوەیان هەیە، بەسەریدا زاڵە دەبێت. فرەچەشنی بێسەروبەر، گوتاری دژ بەیەک، جیاوازی نرخی سیاسی، شێوازی بازنەی پێشنەکەوتوو، سەرلێشێواوی و ململانێی ناوخۆیی هەمووی متمانە لاواز دەکات. "کڕیار"، لێرەدا مەبەستی ژنانی کارکەر و پیاوە کرێکارەکانی دەست و مێشکیە، متمانە بەخۆبوون لەدەست دەدەن نەک لەبەر ئەوەی بیرۆکەی گۆڕان ڕەتدەکرێتەوە، بەڵکو لەبەر ئەوەی بە شێوەیەکی پەرتەوازە و نوخبەیی و تیۆری دەگاتە ئەوان کە لەگەڵ گێشەی کۆمەڵایەتی و پێداویستییەکانی ڕۆژانەدا ناگونجێت.
بە تێپەڕبوونی کات، بیرۆکەی گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی لە بەدیلێکی سەرنجڕاکێشەوە دەگۆڕێت بە کاڵایەکی گومانلێکراو، پاشان بە بەرهەمەکی نەخوازراو، نەک لەبەر لاوازی خۆی، بەڵکو بەهۆی چۆنییەتی گەیاندن و پێشکەشکردنی لە بازنەیەکی سیاسی شێواودا کە بەرژەوەندی ڕکابەرەکانی خاوەن ئامرازی بەهێزتر و پتەوتر هەیە. بەکارهێنانی چەمکی بازاڕ و بەرهەم لێرەدا وەرگرتنی لۆژیکی سەرمایەداری یان بەرزکردنەوەی بەها چەوسێنەرەکانی نییە، بەڵکو وەسفێکی شیکارییە ڕەخنەگرانەیە بە میکانیزمەکانی دوژمنی چینایەتی، بە ئامانجی هەڵوەشاندنەوە و تێگەیشتنیان بۆ زاڵبوون بەسەریاندا، نەک

بەرهەمهێنانەوەیان.

3. چەپ و چارەسەرکردنی دابەزین و لاوازی

کاتێک دابەزین و لاوازی دەردەکەوێت، جیاوازی بنەڕەتی نێوان لۆژیکی سەرمایەداری و لۆژیکی زۆرێک لە هێزە چەپەکان ڕوون دەبێتەوە. سەرمایەداری لە هەموو قەیرانێکدا ناگۆڕێتەوە بۆ تیۆریزە کلاسیکییەکانی بۆ ئەوەی بپرسێت ئایا تێکستەکانیان بە تەواوی جێبەجێ کراون، هەروەها تاقیکردنەوەی ناوخۆیی ئەنجام نادات کە بپرسێت ئادەم سمیس، ڕیکاردۆ، هایک یان فریدمان لە کوێ بە هەڵە تێگەیشتوون. ناڵێت بازاڕ شکستی هێناوە چونکە کتێبەکان باش نەخوێنراون، هەروەها پێنا دەباتە بەر پاساوی ئایدۆلۆژی یان لۆمەی “کڕیارەکان”.

وەک سیستەمێکی پراکتیک، سەرمایەداری وەک ئاماژەیەکی تەکنیکی مامەڵە لەگەڵ دابەزین دەکات کە دەتوانرێت پێوانە بکرێت و چارەسەر بکرێت. بە خێرایی ئامرازەکان، گفتوگۆکان، ڕووکارەکان و میکانیزمەکانی کار و رێکخستن دەگۆڕێت، بەبێ تاوان، بەبێ پیرۆزکردنی ناو، رێکخراو، یان مێژوو، و بەبێ ترس لە ڕاستکردنەوەی ڕێڕەو. توێژینەوەی زانستی و میتۆدی پراکتیکی بەکاردەهێنێت، داتا کۆدەکاتەوە، ژمارەکان شیدەکاتەوە، هەڵسوکەوتی بەکاربەر دەکۆڵێتەوە، پرسیار دابەش دەکات، چاوپێکەوتن دەکات، مۆدێل دروست دەکات، تەکنەلۆژیای پێشکەوتوو، دیجیتاڵیزەکردن و زیرەکی دەستکرد بەکاردەهێنێت، گریمانەکان تاقی دەکاتەوە و هەڵەکان بە سیستەماتیک هەڵدەسەنگێنێت.

بە سادەیی و بە وردی دەپرسێت: بۆچی بەرهەمەکە شکستی هێنا؟ متمانە لە کوێ لەدەست چوو؟ چی کڕیارەکانی سەرلێشێواند؟ کەموکوڕیی بەڕێوەبردن، ناو، فۆرم، پەیام، کات، یان کەناڵەکانی دەستگەیشتن لە کوێیە؟ لەسەر بنەمای ئەم وەڵامانە، سیاسەت و بەڕێوەبردن و رێکخراوەکانی لە هەموو ئاستەکاندا بنیات دەنێتەوە، قەبارە بچووک دەکاتەوە، میکانیزم و سیاسەتەکان دەگۆڕێت، تێکەڵ دەبێت بە قەوارەی گەورەتر، جێگەی سەرکردایەتی دەگرێتەوە و هەڵەکان دابەش دەکات، هەمووی بە یەک ئامانج ڕوون دەکات: گەڕاندنەوەی کاریگەری و فراوانکردن لە بازاڕدا.

بە پێچەوانەوە، هەندێک لە هێزە چەپەکان کاتێک ڕووبەڕووی دابەزین دەبنەوە، دەگەڕێنەوە بۆ تیۆریزە کلاسیکییەکان بە گەڕان بەدوای وەڵامدانەوە، یان بە مێژووی شکۆداری حزبەکانیان دەیان ساڵ لەمەوبەر. لەگەڵ ئەوەشدا تەحەدای

ڕاستەقینە لە گەڕانەوەی تێکستەکان نییە، بەڵکو لە جێبەجێکردنی خودی میتۆدی مارکسیستدایە، کە داوای شیکردنەوەی بەرجەستەی واقیعی کۆنکریت دەکات. پرسیاری سەرەکی دەبێت ئەوە بێت: بۆچی پەیامەکەمان ئەمڕۆ ناگات، هەرچەندە پەیوەندی بە باشترکردنی ژیانی خەڵکەوە هەیە؟ وە بۆچی ئەمڕۆ واقیعی هاوچەرخ بە پێوەری سەدەی ڕابردوو دەپێوین، لەجیاتی ئەوەی ئەدای ئێستامان بە پێوەری زانست و ئەزموون و ئەنجامەکان بە پێی واقیعی ئێستا بپێوین؟

کێشەکە گەڕانەوە بۆ کەلەپووری چەپ وەک میتۆدێکی ڕەخنەیی زیندوو نییە، بەڵکو کاتێک ئەو کەلەپوور و میکانیزمە ڕێکخراوەییە کۆنانە دەگۆڕێت بۆ ستانداردی ڕەق، دەق لەسەرووی واقیعەوە، یان جێگرەوەی هەڵسەنگاندنی مەیدانی، توێژینەوە، ڕێکخستن و گەشەپێدان. لەو کاتەدا، ئەمە بەبێ مەبەست وەک دامەزراوەیەک دەبینن کە بە میتۆدی بەسەرچوو دەنوسێت چونکە جارێک سەرکەوتوو بووە، لەکاتێکدا مەرجەکانی سەرکەوتن گۆڕاوە پشتگوێ دەخەین، و پاشان دەپرسین بۆچی جەماوەر بەدوای بەدیلی تردا دەگەڕێن، تەنانەت هەژاران.

4. گەڕانەوەی میتۆدی زانستی وەک کرۆکی بیری چەپ

دەرسەکە لەوەدا شکۆمەندی سەرمایەداری یان وەرگرتنی بەهاکانی نییە، بەڵکو سوود وەرگرتن لە شێوازی هەڵسەنگاندنی زانستی بۆ دیاریکردنی خاڵە لاوازەکانی خۆمان. تەحەدای سەرەکی ئەوەیە کە چۆن “ئامرازەکە قەرز بکەیت” لە کاتێکدا “ڕۆح” ەکەت بکەیتەوە. ئەم دژایەتییە دەبێت بە هۆشیارییەکی توندەوە بەڕێوە ببرێت.

چەپی عێراقی ئەمڕۆ پێویستی بەم جۆرە هەڵسەنگاندن و وردی زانستییە هەیە دەبێت ڕاپرسی ڕاستەقینە لە گەڕەکەکانی چینی کرێکار، لە نێوان ژنانی کرێکار و پیاوانی کرێکاری دەست و مێشک، لە زانکۆکان، شوێنی کارەکان، و لە نێو بێکاراندا ئەنجام بدات، نەک بۆ ئەوەی واز لە ئاسۆی چینایەتی یان پڕۆژەی کۆمەڵایەتی خۆی بهێنێت، بەڵکو تێبگات کە پەیامەکەی چۆن دەگات، چۆن تێدەگات، لە کوێ تێکدەشکێت و لە کوێ دەگۆڕێت بۆ گوتارێکی قورس و دابڕاو لە واقیع.

دەبێت کاریگەری سیاسەت و لێدوان و چالاکییەکانی و بوونی لەسەر زەوی و بۆشایی دیجیتاڵی و زمانی گوتاری و توانای بنیاتنانی متمانەی ڕاستەقینە بخوێنێتەوە و پێوانە بکات. دەبێت پێداچوونەوە بە شێوەی ڕێکخراوەیی و سەرکردایەتیدا بکات و جەماوەری ڕاستەقینەی بخوێنێتەوە. دەبێت بە ڕوونی بپرسین: بۆچی

ناگەینە ئەو ئامانجە؟ بۆچی ئەمە کاریگەری ناکەین؟ بۆچی ئەمە نابینە بژاردەیەکی ڕوون؟
تەنها ئەوکاتە دەتوانێت بڕیاری سیاسی و ڕێکخراوەیی بوێرانە لەسەر بنەمای ئەنجامەکان وەربگیرێت. گرنگ فراوانبوون، بەدەستهێنانی متمانەی جەماوەر و گۆڕانکاری کۆمەڵایەتییە. ئەم لۆژیکە هەرچەندە بەشێکە لە میکانیزمی سەرمایەداری، بەڵام وانەیەکی پراکتیکی گرنگی هەڵگرتووە: پشت بە زانست و تاقیکردنەوە و پێداچوونەوە بەردەوامەکان دەبەستێت، نەک لەسەر دروشم و نیازپاکی یان مێژوو.

5. چەپ لە سەردەمی شۆڕشی دیجیتاڵی

لە چوارچێوەی شۆڕشی دیجیتاڵیدا، ئەم پێویستییە زۆر بەپەلە دەبێت. ئەمە لە سەردەمێکدا دەژین کە بیرۆکەکان بە گەیشتن، کاریگەری، کارلێک و توانای گۆڕین بە کرداری بەکۆمەڵ دەپێورێن. ئەمانە پێوەرن کە نەوەی گەنج لێی تێدەگەن و ڕۆژانە لە بۆشایی دیجیتاڵی و لەسەر زەوی پراکتیزە دەکرێن.
ژنانی گەنجی کرێکار و پیاوانی کرێکار لە ڕێگەی وتاری درێژ یان تێکستی تیۆری قورسەوە سیاسەت وەرناگرن، بەڵکو لە ڕێگەی پلاتفۆرم، ڤیدیۆی کورت، گفتوگۆی کراوە، ڕێکخراوی ئاسۆیی نەرم و سەرکردایەتی بەکۆمەڵ وەردەگرن. زانستە سیاسی، کارگێڕی و ڕێکخراوەییەکان، گەشەسەندن و بۆشایی دیجیتاڵی دەبێت وەک گۆڕەپانێکی ڕاستەقینەی خەباتی چینایەتی مامەڵەیان لەگەڵدا بکرێت و بە شێوەیەکی کاریگەر بەکار بهێنرێن، چونکە ئەمە مەرجێکی بنەڕەتییە بۆ بنیاتنانی چەپێکی هاوچەرخ کە توانای گۆڕینی تووڕەیی کۆمەڵایەتی بۆ هێزێکی ڕێکخراو هەیە.
لەم ڕوانگەیەوە، بیرۆکەی چەپ دەبێتە ئامرازێکی زیندووی شیکاری لە دڵی شۆڕشی دیجیتاڵدا، بەردەوام لە پەرەسەندندایە نەک لە تێکستە نەمرەکاندا ببەستێت. ژنان و پیاوانی گەنج لە بینەری ئامانجەوە دەگۆڕێن بۆ ئەوەی ببنە ئەکتەری سەرەکی لە بەرهەمهێنانی سیاسی، ڕۆشنبیری و ڕێکخراوەیی. کاتێک چەپ سەرکەوتوو دەبێت لە بەستنەوەی دادپەروەری پڕۆژەی کۆمەڵایەتی خۆی بە پەرەسەندنی زانستی، وەک مارکس و ئەنگلس، بەڵام ئەمڕۆ بە ئامرازی دیجیتاڵی دەتوانێت گۆڕانکاری کۆمەڵایەتی وەک بەدیلێکی ڕوون و قەناعەت پێکراو پیشان بدات، لە پەرتەوازەیی بجووڵێت بۆ کاری کۆمەڵی ڕێکخراو و هەژموونی سەرمایەداری سیاسی بشکێنێت.

6 . بۆچی پێویستمان بە چوارچێوەیەکی چەپی فراوان و یەکگرتوو لەعیراقدا هەیە

چەپی عێراقی تەنیا تاکە پارتێک یان کۆمەڵەیەک ڕێکخراو نییە، بەڵکو تەوژمێکی فراوانی سەرزاری و ڕۆشنبیری و کۆمەڵایەتییە کە بە قووڵی لە کۆمەڵگای عێراقدا ڕەگی داکوتاوە. ئەم تەوژمە لە هەموو فراکسیۆنەکانیدا ڕۆڵێکی مێژوویی گێڕاوە لە تێکۆشان بۆ مافەکانی ژنانی کرێکار و پیاوانی کرێکار لە بەرەودان بە بەها چەپ و مەدەنییەکان و یەکسانی و مافەکانی ژنان و مافی کەمینەکان.

لەگەڵ ئەوەشدا ئەم مێژووە شەرەفمەندانە ئەمڕۆ بەرپرسیارێتییەکی گەورەتر دەخاتە ئەستۆی ئێمە. چەپی عێراق ڕووبەڕووی دابەزینی بەردەوام، زیادبوونی گۆشەگیریی جەماوەری، و دوورکەوتنەوەیەکی ئاشکرا لە نەوەی گەنج دەبێت. تەمەنی سەرکردایەتی زۆرجار لە نێوان شەست بۆ حەفتا ساڵیدا دەبێت، کە پێویستی بە کردنەوەی بۆشایی هەیە بۆ نەوەی گەنج لە چوارچێوەیەکی یەکخراوی ئەزموون و نوێبوونەوەدا.

سەرەڕای هەوڵە ئەرێنییەکان، گەنجان و ژنان هێشتا سنووردارن لە داڕشتنی سیاسەتی گشتی و سەرکردایەتی، بەتایبەتی لە سەردەمی دیجیتاڵدا کە شێوەکانی ڕێکخستن و سەرکردایەتی بەشێوەیەکی بنەڕەتی گۆڕاوە.

لێرەوە بانگەوازی چوارچێوەیەکی چەپی فراوان و یەکگرتوو دەبێتە وەڵامێکی پراکتیکی بۆ قەیران و پێویستییەکی مێژوویی

7. ئەزموونی جیهانی یەکێتی و کاری هاوبەش لە نێوان هێزە چەپەکاندا

لێرەدا سوودبەخشە کە لە ئەزموونە جیهانییەکان فێر بین کە لەسەر بیرۆکەی چوارچێوەیەکی چەپی یەکگرتوو کاریان کردووە، نەک وەک ڕەچەتەی ئامادەکراو، بەڵکو وەک وانەی ڕێکخراوەیی و پراکتیکی کراوەیە بۆ بەشداری ڕەخنەگەر. ئەم ئەزموونانە نیشانی دەدەن کە چۆن بەڕێوەبردنی جیاوازییەکان و کارکردن لە دەوری خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە دەتوانرێت بگۆڕدرێت بۆ سەرچاوەیەکی سەرەکی و کاریگەری هێز.

• لە دانیمارک لیستی یەکگرتوو (Enhedslisten – Red Green Alliance) لە ساڵی 1989 دامەزرا وەک پێویستییەک بۆ یەکخستنی چەپ بە تێکەڵکردنی سێ حیزبی مارکسیست لەگەڵ بنکەیەکی فراوانی ژنان و پیاوانی سەربەخۆ. ڕاستییەکی سەرنجڕاکێش و ئیلهام بەخش لێرەدا ئەوەیە کە ئەم سێ پارتە پێش یەکگرتنەوە هیچ نوێنەرایەتییەکی پەرلەمانییان نەبوو و

بۆ تاکەکەسی نەیانتوانی ڕێژەی هەڵبژاردن تێبپەڕێنن. لە ڕێگەی یەکڕیزی و بنیاتنانی ڕێکخراوێکی نەرم لەسەر بنەمای لق و تۆڕ نەک بیرۆکراسی قورس، ئەم گەمارۆیەیان شکاند. ئەم یەکگرتنەوەیە بووە هۆی ئەوەی کە ئەوان ببنە هێزێکی پەرلەمانی تا ڕادەیەک کاریگەر و چەند جارێک پلەی یەکەمیان لە کۆپنهاگنی پایتەخت بەدەست هێنا. ئەم پێشکەوتنە بەوەوە نەوەستا بەڵکو لە هەڵبژاردنی شارەوانییەکانی ئەم دواییانەدا ڕەنگی دایەوە، کە هاوپەیمانەتییەکە پێگەی خۆی وەک پێنجەم گەورەترین پارت لە وڵاتدا بەهێز کرد و لە سەدا 7.1 ی دەنگەکانی لە سەرتاسەری وڵاتدا بەدەستهێنا. ئەمە ئەوە دووپات دەکاتەوە کە یەکێتی “سفری پەرلەمانی” دەتوانێت هێزێکی یەکلاکەرەوە دروست بکات کاتێک ئیرادە و ئامرازی گونجاوی هەبێت.

• لە ئەڵمانیا، Die Linke لە ساڵی 2007 بۆ تێکەڵکردنی دوو تەوژمی سەرەکی ڕۆژهەڵات و ڕۆژئاوا دامەزرا و یەکێتییەکی مێژوویی بەدەست هێنا کە توانی ئەنجامەکانی پەرلەمانی دوو هێندە بکات و بەشێکی گەورەی چەپی هەڵبژاردن و کۆمەڵایەتی لە یەک چوارچێوەکەدا یەکبخات سەرەڕای ناکۆکییە ناوخۆییە ئاڵۆزەکان.

• لە پورتوگال، بلۆکی چەپ (Bloco de Esquerda) لە ساڵی 1999 لە ڕێگەی تێکەڵبوونی چەند تەوژمێکی چەپەوە دامەزرا. مۆدێلێکی هاوپەیمانی نوێنەرایەتی دەکات کە سەربەخۆیی فیکری و ڕێکخراوەیی تەوژمە دامەزرێنەرەکەی لە چوارچێوەی پێکهاتەیەکی فراوانتر و ئامانجی هەڵبژاردنی هاوبەشدا دەپارێزێت. ئەمەش وای لێکرد کە توانای دانوستاندنەکانی بەهێز بکات و بۆ یەکەم جار لە مێژووی هاوچەرخدا لە ڕێگەی پشتیوانی پەرلەمانەوە بچێتە ناو پێکهێنانی حکومەتەوە.

• لە ئیسپانیا، مۆدێلی پۆدێمۆس جێگەی سەرنجە. لە ساڵی 2014 دامەزراوە و پشت بە پلاتفۆرمی دیجیتاڵی و ڕێکخراوی ئاسۆیی دەبەستێت بۆ تێکەڵکردنی چالاکوانان، بزووتنەوە کۆمەڵایەتییەکان و ڕۆشنبیران و بەرەنگاربوونەوەی پێکهاتە تەقلیدییەکانی حزبەکان. ئەم مۆدێلە توانای چەپ بۆ بەکارهێنانی ئامرازەکانی سەردەمی مۆدێرن بۆ پێکهێنانی خێرای هێزێکی سیاسی ڕادیکاڵ و گشتگیر دەردەخات و لە هیچەوە بۆ سێیەم گەورەترین هێزی پەرلەمانی لە ماوەی چەند ساڵێکدا دەڕوات.

• لە کۆڵۆمبیا، "پەیمانی مێژووی" (Pacto Histórico) پێشکەوتنێکی بێ وێنەی لە مێژووی وڵاتەکەدا بەدەستهێنا. ئەوە تەنها هاوپەیمانییەکی کاتی هەڵبژاردنی نەبوو، بەڵکو پێکهاتەیەکی هاوپەیمانی پتەو بوو کە پارتە مارکسیستەکان، بزووتنەوە ژینگەییەکان، ڕێکخراوەکانی فێمینیستی و هێزەکانی نوێنەرایەتی خەڵکی ڕەسەن و کۆمەڵگە ڕەچەڵەکەکانی ئەفریقی کۆکردەوە. چەپی کۆڵۆمبیا لەوە تێگەیشت کە دابەشبوون "دیارییە بە ڕاستەکان"، بۆیە ئەم چوارچێوەیەیان دامەزراند کە سەرکەوتوو بوو لە هێنانی گوستاڤۆ پێترۆ بۆ سەرۆکایەتی لە ساڵی 2022. ئەم ئەزموونە بە "پراگماتیزمی چەکداری" دەناسرێتەوە کە گوتاری لە دروشمی ئایدۆلۆژیای ئاڵۆزەوە گۆڕا بۆ ئەو بابەتانەی کە ڕاستەوخۆ کاریگەری لەسەر ژیانی خەڵک هەیە، وەک "دادپەروەری کەشوهەوا"، "سەروەری خۆراک" و "دەستەبەرکردنی مافەکانی گرووپە پەراوێزخراوەکان". هاوپەیمانێتییەکە هەروەها دیجیتاڵی و زیرەکی دەستکرد بەکارهێنا بۆ بەڕێوەبردنی هەڵمەتەکانی زەمینی و گەیشتن بە نەوەی گەنج کە هەستیان بە نامۆبوون لە سیاسەتی تەقلیدی کرد. وانەی کۆڵۆمبیا ئەوە دەردەخات کە کاتێک چەپ واز لە "نوخبەی گفتووگۆیی" دەهێنێت و بە بەرنامەیەکی یەکگرتووی کەمترین پرۆگرامەوە دەڕژێتە سەر شەقامەکان، توانای شکاندنی سیستەمە تەقلیدییە چەسپاوەکان و گۆڕینی هیوا بۆ هێزێکی ماددی ڕێکخراو دەبێت.

• لە بەرازیل، ئەزموونی "فیدراسیۆنی هیوای بەرازیل" (Federação Brasil da Esperança) وەک مۆدێلێکی پێشەنگی تاکتیکی سیاسی دەردەکەوێت. پاش چەندین ساڵ لە دابەزین و هێرشی دادوەری و سیاسی کە چەپەکان کرایە ئامانج، پارتی کرێکاران نەگەڕایەوە بۆ نۆستالۆژیا بۆ مێژووی کۆنی خۆی. لەجیاتی ئەوە، دانی بەوەدا نا کە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕاستڕەوی توندڕەو پێویستی بە بنیاتنانی "بلۆکی چەپی پێشکەوتوو" هەیە. ئەم فیدراسیۆنە ڕۆڵێکی سەرەکی گێڕا لە گۆڕانەوەی هاوپەیمانییە تەقلیدییەکان لەگەڵ سەندیکاکانی کرێکاران، لە هەمان کاتدا ژیرانە فراوان بوو بۆ ئەوەی بزووتنەوەکانی زەوی، پارێزەرانی ژینگە، و تەنانەت کەرتەکانی بۆرژوازی و ناوەندی سیاسی زیانی پێگەیشتووی ئاژاوە بگرێتەوە. گرنگترین دەرس بۆ بەرازیل ئەوەیە کە چەپەکان توانیویانە لە 2022 دا دەسەڵات بەدەست بهێننەوە لە ڕێگەی "هاوپەیمانی گشتگیر" کە لە دروشمی چینایەتی تێدەپەڕێت و خۆی وەک داکۆکیکار لە دیموکراسی و دامەزراوەکان نیشان دەدات و بە کارامەیی ئامرازەکانی پەیوەندی دیجیتاڵی بەکاردەهێنێت بۆ شکاندنی هەژموونی ڕاستڕەوەکان بەسەر

تۆڕە کۆمەڵایەتییەکاندا و توڕەیی جەماوەری لەسەر هەڵئاوسان و پەراوێزخستن بۆ پرۆگرامێکی حکومی کۆنکرێتی دەگۆڕێت.

• لە چیلی، ئەزموونی "پەسەندکردنی شکۆمەندی" (Apruebo Dignidad) جێگەی سەرنجە. ئەم هاوپەیمانێتییە لە بەرەیەکی فراوانی ڕێکخراوە چەپەکان و بزووتنەوە ناڕەزایەتیی□کان پێکهێنرا و سەرکەوتوو بوو لە هێنانی گابریێل بۆریچ بۆ دەسەڵات لە ساڵی 2021 وەک گەنجترین سەرۆک لە مێژووی وڵاتدا. لە هەمان کاتدا، چیلی دەرسێکی سەخت پێشکەش دەکات لە دۆڕاندنی چەپەکان لە هەڵبژاردنەکانی سەرۆکایەتی چەند ڕۆژێک لەمەوبەر لە کانوونی یەکەمی 2025 بە ڕاست، شکستێک کە پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی ڕەخنەگرانە بە میکانیزمەکانی پاراستنی متمانەی جەماوەری هەیە. لەگەڵ ئەوەشدا، هاوپەیمانی چەپ ئەمڕۆ یەکێکە لە هێزە کاریگەرە سەرەکییەکانی وڵات بەهۆی پێکهاتەی هاوپەیمانی یەکگرتوو، کە ڕێگری کرد لە هەڵوەشاندنەوە یان پەرتەوازەیی پاش بەجێهێشتنی دەسەڵات و توانی خەباتی ئۆپۆزسیۆن وەک کوتلەیەکی پتەو و ڕێکخراو بەڕێوە ببات.
ئەوەی ئەم ئەزموونانە یەکدەخات دانپێدانان بەوەی کە چەپ چیتر توانای ئەوەی نییە وەک پارتێکی دابڕاو و داخراو لە گۆڕەپانە جیاوازەکانی خەباتدا بە شێوەیەکی کاریگەر کار بکات، بەڵکو وەک هاوپەیمانییەکی نەرم و پلاتفۆرمی فرە کە توانای بەڕێوەبردنی جیاوازییەکان و بەستنەوەی سیاسەت و خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە لەگەڵ داخوازییە کۆمەڵایەتییە ڕاستەوخۆکانی ژنانی کرێکار و پیاوانی کرێکار بەدەست و عەقڵ هەیە. ئەم وانانە لە پراکتیکدا ئەوە دەردەخەن کە لۆژیکی یەکگرتن و رێکخستنەوە وەڵامێکی زانستییە بۆ پێداویستییەکانی بارودۆخی سیاسی و کۆمەڵایەتی ئێستا. هەرچەندە ناتوانن بەشێوەیەکی میکانیکی بگوازرێنەوە بۆ عێراق، بەڵام ئاسۆیەکی پراکتیکی دەکەنەوە بۆ بیرکردنەوە و سوود وەرگرتنیان لێیان لە بنیاتنانی چوارچێوەیەکی ڕێکخراوەیی چەپی عێراقی فراوان و یەکگرتوو کە وەڵامی هەلومەرجی سەردەم بداتەوە.

8. بناغە و میکانیزمەکانی چوارچێوەی چەپی یەکگرتوو، نەخشەڕێگایەکی زانستی بۆ جێبەجێکردن

پاش دەستنیشانکردنی قەیرانی ئامرازەکان و پەرتەوازەیی ڕێکخراوەکان و وەرگرتنی دەرس لە مۆدێلە جیهانییەکان کە سەرکەوتوو بوون لە یەکگرتن و بەڕێوەبردنی جیاوازییەکان، بیرکردنەوە لە ڕێگای کرداری هاوبەش دەبێتە پێویستییەکی بەپەلە. لەسەر ئەم بنەمایە دەتوانرێت نەخشەڕێگایەک بۆ

دامەزراندنی چوارچێوەیەکی یەکگرتووی چەپی عێراقی پێشنیار بکرێت کە لەسەر بنەمای کۆکردنەوەی هەموو هێزە چەپ و پێشکەوتووەکان لە دەوری خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە و “کەمترین پرۆگرام” و میکانیزمی دیموکراسی ڕوون و ڕۆڵی سەرکردایەتی بەهێزتر بۆ گەنجان و ژنان بێت.

ئەمە دەتوانرێت لە ڕێگەی ئەم میکانیزمانەی خوارەوە بەدەست بهێنرێت:

١. بەستنی کۆنفرانسێکی گشتی بۆ سەرجەم چین و کەسایەتییەکانی چەپی عێراقی و کوردستانی بەمەبەستی تاوتوێکردنی بنیاتنانی چوارچێوەیەکی ڕێکخراوی چەپی یەکگرتوو لەسەرتاسەری عێراقدا بەهەرێمی کوردستانیشەوە ئەم چوارچێوەیە پارت و تەوژمەکانی چەپ و پێشکەوتووخواز و سەندیکاکان و ڕێکخراوە جەماوەرییەکان دەگرێتەوە و هەروەها ڕێگە بە بەشداری چالاکوانانی تاک دەدات کە نایانەوێت بچنە ناو پێکهاتەی ڕێکخراوە تەقلیدییەکانەوە. ئەمە ڕێژەیەکی زۆری ژنان و پیاوانی چەپ لەبەرچاو دەگرێت کە ئێستا لەبەر هۆکاری جۆراوجۆر لە دەرەوەی چوارچێوەی ئێستان، لە هەمان کاتدا مافی ئەندامێتی تاک و ئەندامێتی پارت و ڕێکخراوەکان بە پێی بنەمایەکی ڕێکخراوەیی ڕوون دەستەبەر دەکات.

٢. داڕشتنی “کەمترین پرۆگرام” یەکگرتوو جەخت لەسەر ئەوە دەکاتەوە کە لە ماوەیەکی کورتدا چی بەدەست دەهێنرێت. بەرنامەیەکی کورت و ڕوون و ڕاستەوخۆ بێت کە چەقی بەرژەوەندییەکانی ژنانی کرێکار و پیاوانی کرێکار و گەشەپێدانی خزمەتگوزارییە سەرەتاییەکان و بەدەستهێنانی بەرزترین ئاستی دادپەروەری و یەکسانی کۆمەڵایەتی و ڕەخساندنی هەلی کار بێت پرۆگرامەکە دەبێت بە تەواوی مافەکانی ژنان و بێلایەنی ئایین لە دەوڵەت و پاراستنی ئازادییە گشتی و تاکەکەسییەکان لەبەرچاو بگرێت. دەبێت بە زمانێکی هاوچەرخ، بەردەست و پراکتیکی بنووسرێت، دوور لە ئاڵۆزی ئایدیۆلۆژی، و بە پلانی کاری زانستی ببەسترێتەوە کە مەرجی سەلماندن و پێوانەکردن و هەڵسەنگاندن بێت و بە گوێرەی گۆڕانکاری لە واقیعی بەرجەستەدا بەردەوام ئامادە بێت.

٣. هەڵبژاردنی ناوێکی سادە و تێگەیشتن بۆ چوارچێوەکە، وەک “هاوپەیمانی نان و ئازادی” یان “یەکێتی”، دوورکەوتنەوە لە ناونیشانی چەپی نەریتی کە چیتر بەشێکی فراوانی کۆمەڵگا ڕادەکێشێت.

□. چوارچێوەکە لەسەر بنەمای سەرکردایەتی بەکۆمەڵ و خولانەوە، یاسای رێکخراوی نەرم و شێوەی جۆراوجۆرەکانی ئەندامەتی لەسەر بنەمای هاوپەیمانی و فرەیی دامەزراوە. ئەمە دەبێت ئەندامەتی حیزب و ڕێکخراوەکان لەگەڵ ئەندامەتی تاکەکەسی لە یەک کاتدا تێکەڵ بکات و ڕێگە بە پێکهێنانی تەوژم یان پلاتفۆرم لە چوارچێوەی ئەو چوارچێوەیەدا بە شێوەیەکی گشتی و ڕێکخراو بدات. لە هەمووی گرنگتر ئەوەیە کە قەوارە چەپە دامەزرێنەرەکان دەبێت ئامادە بن بە دووبارە داڕشتنەوەی چوارچێوەی ڕێکخراوەیی خۆیان و کەمکردنەوەی مەرکەزیەتی پارتی تەقلیدی بە خزمەتکردنی پێداویستییەکانی چوارچێوەی یەکگرتوو و دڵنیابوون لەوەی کە ئەم سەرکردایەتییە کۆمەڵایەتییە دەسەڵاتی ڕاستەقینەی هەیە نەک سیمبولی.

□. جەختکردنەوە لەسەر لامەرکەزیەتێکی فراوان لە پارێزگا و هەرێم و دەزگا پسپۆڕەکاندا، بە ئەوەی هەر یەکە بتوانێت بە شێوەیەکی کاریگەر بەپێی هەلومەرجی کۆمەڵایەتی و پیشەیی تایبەتی خۆی لە چوارچێوەی هێڵێکی سیاسی گشتی یەکگرتوودا بەڕێوەی ببات. ئەمەش هەروەها پێویستی بە پێداچوونەوەیەکی ڕەخنەگرانە بە دابەشبوونی نەژادی هەندێک لە پارتە چەپەکانی عەراقی بە لقەکانی عەراقی و کوردستانی و دۆزینەوەی فۆرمی ڕێکخراوەیی هەیە کە زیاتر لەگەڵ یەکڕیزی خەباتی کۆمەڵایەتی و چینایەتیدا بگونجێت.

□. بەکارهێنانی کاریگەری زانستە مۆدێرنەکان لە سەرکردایەتی، بەڕێوەبردن، رێکخراو، میدیا، دیجیتاڵیزەکردن و هەڵسەنگاندنی خولی سیاسەت، بە گۆڕانکاری یان گۆڕانکاری بەپێی پێداویستی و ئاستی دەستکەوت و پشت بەستن بە فیدباکی جەماوەر وەک میکانیزمێکی سەرەکی لە بڕیاردان.

□. بەهێزکردنی ڕۆڵی گەنجان لە سەرکردایەتیدا وەک هێزی پاڵنەری سەردەمی دیجیتاڵ، لە ڕێگەی یاساکانی رێکخراوی ناچارکردن لە چوارچێوەی یاساکاندا، وەک پشکی نوێنەرایەتی بە گەنجان و ژنان لە دامەزراوەکانی سەرکردایەتی و بەستنەوەی ئەم نوێنەرایەتییە بە دەسەڵاتی ڕاستەقینەوە. گرنگترین دەرس لە ئەزموونی جیهانی ئەوەیە کە نوێبوونەوە لە ڕێگەی دروشمەوە بەدەست ناهێنرێت، بەڵکو لە ڕێگەی یاسا ڕێکخراوەییەکانەوە بەدەست دێت کە دەیسپێنن و بەرهەمی دەهێنن.

□. بنیاتنانی سیاسەتێکی کاریگەری میدیای دیجیتاڵی زانستی بە ئەو چوارچێوەیە کە مامەڵە لەگەڵ بۆشایی دیجیتاڵی وەک گۆڕەپانێکی ڕاستەقینەی خەباتی چینایەتی دەکات. ئەمە بریتییە لە دەزگاکانی

ڕاگەیاندنی فرە پلاتفۆرم، تیمی ناوەڕۆکی ناوخۆیی لە پارێزگاکان، پرۆگرامەکانی ڕاهێنانی دیجیتاڵی لە ئاستە جیاوازەکان، بەکارهێنانی ورد و کاریگەری زیرەکی دەستکرد، و ئامرازی زانستی ڕاستەقینە بۆ پێوانەکردنی کاریگەری گفتوگۆ و هەڵمەتەکان، وەک ڕاپرسی دیجیتاڵی، شیکردنەوەی داتا، و دینامیکی بڵاوکردنەوەی خوێندنەوە. ئەمە چەپەکان بە نەوەی گەنج دەبەستێتەوە کە ئەمڕۆ لە ڕێگەی دیجیتاڵیزەکردنەوە سیاسەت دەژین.
مەرجی یەکلاکەرەوە بۆ سەرکەوتنی ئەم ڕێگایە ئەوەیە کە چوارچێوەی یەکگرتوو بتوانێت کار لەسەر خاڵەکانی لێکنزیکبوونەوە و بەرنامەی ڕێککەوتوو بکات و جیاوازییەکان بە شێوەیەکی پۆزەتیف و بنیاتنەر بگرێتەوە بەبێ ئەوەی ببێتە گۆڕەپانی ململانێ یەک چوارچێوە، چەندین پلاتفۆرم، زمانی گشتی هاوبەش، و ئامرازی مۆدێرن. تەنیا بەم شێوەیە چەپی عێراقی دەتوانێت لە دوورگە پەرتەوازەکانەوە بگۆڕێت بۆ هێزێکی کۆمەڵایەتی ڕێکخراو کە توانای کردار و کاریگەری هەبێت.

9. لە کۆتاییدا، ئایا ئەمە بەردەوام دەبین لە لێکدانەوەی جیهان لە کاتێکدا دوژمنەکانمان بەردەوام دەبن لە گۆڕینی جیهان

پرسیاری یەکلاکەرەوەی ئەمڕۆ دەربارەی نیازەکان نییە، بەڵکو دەربارەی کردارە ئایا چەپ ئەڵتەرناتیفێک پێشکەش دەکات کە لەوەوە دەست پێدەکات کە لە ڕووی کۆمەڵایەتی و چینایەتییەوە دەگونجێت، و دەتوانرێت لە نێو هاوسەنگی چینایەتیدا بەدەست بهێنرێت، لە ڕێگەی لۆژیکی گۆڕانی کەڵەکەبووەوە و وردە وردە؟ یان خۆی سنوردار دەکات بە بەرزکردنەوەی دروشمی تیۆری ڕاست بەبێ ئەوەی هیچ گۆڕانکارییەکی ڕاستەقینە و بەرجەستە لە ژیانی جەماوەردا بەرهەم بهێنێت؟
سەرەنجام قەیرانی چەپی عێراق لە بنەڕەتدا قەیرانی دەسەزی و مێژوو و ڕێکخراو یان سەرکردایەتی دیاریکراو نییە، بەڵکو قەیرانی ئامراز و شێوازەکانی کارکردنە لە جیهانێکدا کە هەلومەرجی سیاسەت و ڕێکخستن و خەباتی بنەڕەتی گۆڕاوە. پەرەسەندنی زانستی و گۆڕانی دیجیتاڵی بەشایەکانی کاریگەری، بنیاتنانی هۆشیاری و دەسەڵاتیان کێشاوەتەوە. ئەوانەی ئەم گۆڕانکاریانە پشتگوێ دەخەن بە شێوەیەکی ئۆتۆماتیکی هاوکێشەکە دەچنە دەرەوە و توانای گواستنەوە لە دەنگێکی دابڕاوەوە بۆ هێزێکی جەماوەری کاریگەر لەدەست دەدەن.

ئەمە پێویستمان بە چەپێکی نوێ نییە لە بەهاکانیدا، بەڵکو پێویستمان بە چەپێکی نوێ هەیە لە گوتاری و پراکتیکیدا و میکانیزمەکانی ڕێکخراوەیی، چەپێک کە بیرکردنەوە وەربگێڕێت بۆ گۆڕانکاری بەرجەستە لەسەر زەوی بەبێ ئەوەی واز لە کرۆکی پڕۆژەی سۆسیالیستی خۆی بهێنێت. بەبێ ئەم گۆڕانکارییە میتۆدۆلۆژیا، چەپ بەردەوام دەبێت لە لێکدانەوەی جیهان بە ژیری کۆنی خۆی، لە کاتێکدا دوژمنە ڕێکخراوەکانی بەردەوام دەبن لە گۆڕینی جیهان بە ئامرازە نوێکانیان.

وەڵامی ئەم تەحەدایە دیاری دەکات کە ئایا چەپی عێراقی تەنها “یادەوەرییەکی گۆشاوە” دەمێنێتەوە لە هۆشیاری مێژوویدا یان دەبێتە “هێزێکی چالاک” لە داڕشتنی داهاتوودا.

میتۆدی زانستی و ئەزموونی جیهانی ئەوە دووپات دەکەنەوە کە دابەزین و لاوازی چارەنووس نین، بەڵکو دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی ئامرازەکانن کە چیتر لەگەڵ پێداویستییەکانی قۆناغەکە ڕێک ناکەون، و پێکهاتە ڕێکخراوەییەکان کە توانای کارکردن و نوێبوونەوەیان کەم بووەتەوە. ئەو ئازایەتییەی ئێمە پێویستە لە بەرزکردنەوەی دروشم نییە، بەڵکو لە بوێریدایە بە هەڵوەشاندنەوەی پێکهاتە ڕەقەکان، وازهێنان لە مەرکەزیەتی تەسک، و هەنگاونان بەرەو چوارچێوەیەکی یەکگرتوو، فراوان و نەرم کە بتوانێت هەمووان بگرێتەوە و ڕێکخراوەکان بە واقیعی زیندووەوە ببەستێتەوە.

لێرەدا، ئەو پرسیارە لە گۆڕەپانەکانی خەبات و گۆڕەپانەکانی ناڕەزایی هەڵپەسێردراودا دەمێنێتەوە: ئایا ئێمە وەک چەپ بەڕاستی ئامادەیی ڕاستەقینەمان هەیە بۆ ئەنجامدانی ئەم سەرکێشییە نوێبوونەوەیە، سنوورە مێژووییەکانمان تێپەڕێنین، واز لە چوارچێوەی ڕێکخراوەیی تەسک و شێوازەکانی سەرکردایەتی تەقلیدی بهێنین، خۆمان بەڕووی واقیعدا بکەینەوە بۆ یەکگرتن، و هێزێک بنیات بنێین کە بتوانێت ژیانی جەماوەر بەرەو باشتر بگۆڕێت؟

هەڵبژاردنەکەی یەکلاکەرەوە لەبەردەمماندایە: یان ڕێگای نوێبوونەوە و یەکگرتنەوەی پراکتیکی دەگرینە بەر و ڕۆڵی خۆمان وەک هێزێکی ڕاستەقینە و کاریگەر بۆ گۆڕان بگێڕینەوە، یان لەسەر ڕێگای ئێستا بەردەوام دەبین و مەترسی دابەزینی زیاتر و پێشێلکردنی بزووتنەوەی مێژوو دەکەین. ئەزموونی جیهانی هیوامان پێدەبەخشێت کە گۆڕانکاری بەدەست دەهێنرێت و بە ڕوونی ئەوە دەسەلمێنێت کە یەکێتی نەک تەنها مومکین بەڵکو کاریگەرە، تەنانەت لە سەختترین

هەلومەرج و قووڵترین جیاوازی فیکری و ڕێکخراوەییدا.
چەپێک کە دەیان ساڵ لە دیکتاتۆری و سەرکوت بەرگەی گرتووە ئەمڕۆ بوێری پێویستی هەیە بۆ چاککردنەوەی ئامرازەکانی و نوێکردنەوەی زیندوێتی فکري و ڕێکخراوەیی و بەرگری کردن لە خۆی و جەماوەرەکەی.

تێبینیەکان

- چەپی عێراقی لە چەندین حیزب و ڕێکخراو پێکهاتووە کە دیارترینیان حیزبی شیوعی عێراق، حیزبی شیوعی کوردستان، حیزبی کۆمۆنیستی کرێکارانی عێراق، حیزبی کۆمۆنیستی کرێکاری کوردستان، ڕێکخراوی شیوعی ئەڵتەرناتیف، پارتی چەپی شیوعی و پێکهاتەکانی دیکە.
- هیچ کام لە لیتە چەپ و پێشکەوتووەکان کە بەشداریان لە هەڵبژاردنی پەرلەمانی تشرینی دووەمی 2025 دا کرد، هیچ کورسییەکی بەدەست نەهێنا.

لەبارەی ڕۆمانی ” مولازم تەحسین و شتی تریش “.. نووسینی: ڕێژگار خالید

لەجیاتی پێشەکی..
هەر کەسێک ئەو ڕۆمانەی دکتۆر فەرهاد پیربال بخوێنێتەوە تێدەگا کۆمەڵگەی ئێمە دژی خۆیتی و دژی خۆی دەژی و دژی خۆیشی دەمرێت .
هەربۆیە لەکاتی بڵاوبوونەوەی ئەم ڕۆمانە دوو کێشە دروستبوو :.

1. تۆمارکردنی داوایی یاسایی لەسەر دەزگای چاپ و دکتۆر فەرهاد پیربال .

2. هەڕەشەی قەدەغەکردنی هاتووچۆ لە دکتۆر فەرهاد پیرباڵ هەبووە .

دوای خوێندنەوەی ڕۆمانەکە و بینینی کۆد و ڕەمز و ووشەکان ، لێکدانەوەی جیاواز هەیە سەبارەت بەنووسینی ئەم ڕۆمانە بەم شێوەی خوارەوە :.

- ئەو ڕۆمانە بەجۆرێک لەجۆرەکان لەدانە لەپێگە و ئابڕوو و ناوبانگی پێشمەرگە .
- نیشاندانی ژن لەنێو ڕۆمانەکە وەک ئافرەتێکی خۆفرۆش و لەشفرۆش ، لەکاتێکدا ئەم ئافرەتە خاوەن دوو وێنەی دژەیەکە و دیدگایەکی دروستی نییە .

ئەو ڕۆمانە دوو دیوی هەیە دیوێکی ئاشنا بەژیانی ئێمە و دیوێکی دیکەی قێزەوەن و ناشیرین بەژیانی ئێمە .

دەتوانم بڵێم ڕۆمانێکی خەمهێنە بەردەوام وادەکات خوێنەر بەدوای وەڵامی ئەو ڕووداوانە بێت و پرسیاری جددییا لەبکات دواتر گومان و خەیاڵی جیاوازی هەبێت بۆ مامەڵەی مرۆڤەکان کەچۆن هەڵسوکەوت و نمایشی درۆ و قسەکانیان دەگۆڕێن بەپێی بارودۆخ و بەرژەوەندییەکانیان.

بۆ ئەوەی بەباشی لە ڕۆمانەکە تێبگەی و ساتی ڕووداوەکان و خەیاڵی کارەکتەری سەرەکی ڕۆمانەکە بناسیتەوە .

پێویستە ناوی کارەکتەرەکان و کارەکانیان بناسی :.

- " مولازم تەحسین " جەللادێکی پلەباڵای سەربازی دەسەڵاتی حزبی بەعسە لەشاری سلێمانی .
- " نازناوی جوامێر ناوی راستەقینەی ئاراس بابەکر عبدالحمید " بەئاشکرا مودیری بەڕێوەبەرایەتی کشتوکاڵ و ئاودێری سلێمانی بووە ، لەژێرەوە پێشمەرگە بوو بەرپرسی شانەی نهێنی ناوشار بوو .
- " ئەختەر قادر قوتوو " خاتوونێکی شۆخ وەک فەرمانبەر لە دائیرەی کشتوکاڵی سلێمانی دادەمەزرێت پەیوەندی خۆشەویستی لەگەڵ جوامێری هەیە لەوکاتەی مدیرە ، دوای ئەوەی جوامێر دەچێتە شاخ و شەوان دەگەڕێتەوە شاری سلێمانی پەیوەندییان هەر دەمێنێت و وەکو ئامرازێک بەکاردەهێنێت بۆ ئیش و کارەکانی.
- " حاجی مەولودی ملیۆنێر " پیاوێکی دەوڵەمەند و سەرمایەداری شاری سلێمانییە بەقسە واخۆی نیشاندەدا کەسەکە دەیەوێت خزمەتی شاری سلێمانی بکا کەچی لەژێرەوە پیاوەکە خزمەتی حزبی بەعسی و خۆشەویستی بۆ سەدام حسێنی سەرەکی کۆماری عێراق هەیە .

• هەموو کارەکتەرەکانی دیکەی نێو ڕۆمانەکە ناوی سەیر و سەمەرەیان هەیە وادەکا کۆمیدیایەک بەڕۆمانەکە بدات و قسەکانیان وەک تەنز دەبینرێت ، کاتێکیش رۆمانێک لەناوجەرگەی ژیانی خەڵکی ئاسایی دەنووسرێت پێویستە ناو و نازناو و قسەی خەڵکی ئاسایی بنووسیتەوە .

بۆیەش دەستبردن بۆ خوێند□و□ی ئەم ڕۆمانە هەستیارە هەڵوەستەی فکری و دەروونی و کۆمەڵایەتی دەوێت :.

لەلایەک ناوەڕۆکەکەی ئاڵۆزە مامەڵەی ووردی دەوێت وە لەلایەکی دیکە ڕووداوەکان بەخێرایی دێنەپێش فکری ئینسانی تێکدەدات و هەموویان خەریکی فێلکردن لەیەکدی .

لەبارەی ڕۆمانەکە لە سێ وێنەی جیاواز پێکدێت هەر وێنەیەکی لەسەردەمێکدا نووسراون :

• یەکەم لە 1987 کۆپنهاگن دووەم لە 1991 پاریس سێیەم داڕشتنەوەی 2001 هەولێر.

جیاواز لەهەموو رۆمانێکی دیکەی کوردی لە هەندێک بەشی ڕۆمانەکە بەشێوەی پانی یاخود ئاسۆیی ڕووداوەکان دەگێڕێتەوە

• بەشی سەرەوەی ڕۆمانەکە تایبەتە بەژیانی مولازم تەحسین
• بەشی خوارەوەی ڕۆمانەکە تایبەتە بەشێوە ژیانی جوامێر
• ل□ بەشی کۆتایی ڕۆمانەکە هەردوو بەشی ڕۆمانەکە یەکدەگرن و خاڵی ی□ککگرتنی ڕۆمانەکە دەستپێدەکات ، وە لەهەندێک بەشی ڕۆمانەکە لاپەڕەکە جیهێشتراوە بەتاڵە هیچ شتێکی تێدا نووسراوە .
• شوێنی ڕووداوەکان شاری سلێمانی .

گێڕانەوەی مێژووی ڕووداوەکان ساڵانی هەشتاکانی سەدەی بیستەم .

لەڕووی کارەکتەرە :.

دووجۆر مر□ق و دوو دونیای جیاواز هەیە کاریگەری دوو فیکری جیاواز و کۆمەڵێک شتی دیکەی دووانەش هەیە ئەگەر بمانەوێت تێبگەین .

لەڕووی کاتەوە تاریکی و شەو زاڵ□ بەسەر ڕۆژ و ڕووناکی چونکە ڕووناکی نیشانەی دەسەڵات و هێز و خۆسەپێنیە کەچی شەو نیشانەی بوێری و تۆڵەکردنەوەیە بەمانای دونیای نهێنی و خافڵگیری دێت .

ناوەڕۆکی ڕۆمانەکە بەم شێوەیە دەبێت :.

مولازم تەحسین // دوای ئەوەی دەسەڵاتی ئەمنی و سەربازی و ئیداری حزبی بەعس لەشاری سلێمانی لاوازدەبێ مولازم تەحسین لەشاری بەغداد دەگوازرێتەوە بۆشاری سلێمانی بەڕۆژ خەریکی

گرتن و چاوترسێن و لێدان و ئازاردان و زیندانیکردنی گەنج و
پیاو و پیری ئەم شارەیە .
جوامێر // دوای چوونەشاخ ئەمجارە وەک پێشمەرگەیەکی
چاونەترس و مەفرەزەی دەستوەشێن شەوان دەگەڕێتەوە شاری
سلێمانی خەریکی کوشتنی پیاوانی بەعس و کوشتنی ڕەفیق حزب و
ئەو کەسانەیە لە خەڵکی شارەکە دەدەن چاوترسێنیان دەکەن و
تۆڵەی ئەو شتانە دەکەنەوە ڕووبەڕووی خەڵکی و هێزی
پێشمەرگەی دەبێتەوە .
ئەمانەکە بەم شێوەیە بەردەوام دەبێت :
" مولازم تەحسین " لەکاتی پشکنین و گەڕان بەناو ماڵان
ئەختەری شێخ دەناسێت و دەستی لەگەڵ تێکەڵ دەکا و دیاری
پێدەدا و شێوەکانی ڕەنگاو ڕەنگ دەکا و تامی ژیانی لەلای
دەگۆڕێت و پرسی هاوسەرگیری دەتە پێش.
" جوامێر " هەر شەوێک دەگەڕێتەوە چاوی لەسەر ئەختەری شێخە
و شەوان لەگەڵی دەمێنێتەوە و خەریکە شێوەکانی جوانتر دەکا
و هەموو کاتێک بەڵێنی هاوسەرگیری و بردنەشاخی پێدەدا بەڵام
بەڵێنەکەی دەشکێنێت وە بیانووی جۆراوجۆری هەیە و
سەرکردایەتی شۆڕشی بەهەکاری نەبردنی دەزانێت .
هەردووکیان چێژدەبینن لەجێستەی ئەو خاتوونە وە بە مەبەستی
شارراوەی خۆیان هەیە بەردەوامن .
ئەو دووبەشە بەم شێوەیە بەردەوام تائەوکاتەی حاجی مەولودی
ملیۆنێر لەگەڵ سالاری کوڕی بەی 80 هەزار دیناری سویسری
دەبەنە بەغداد وەک بەخشین بە شەڕی قادسیە و سەدام حسین و
حزبی بەعس .
دوای ئەوەی جوامێر هەڵدەستێت سالاری کوڕەکەی حاجی مەولودی
ملیۆنێر دەڕفێنی و داوای بەی 50 هەزار دیناری سویسری دەکات
لەبەرانبەر ئازادکردنی .
دوای ئازادکردنی کوڕەکەی حاجی مەولود مولازم تەحسین وەک
دەنەوایی و پاڵپشتی سەردانی ماڵیان دەکا و حاجی مەولود
کەمێک قسەی خراپ لەسەر پێشمەرگە و شۆڕش و گیانفیدای
جوامێر دەکات و وێنەی نیشان دەدا دەڵێ ئەوە دز پارە و شتی
زۆری برد کاتێک چووە شاخ وە ئەوانەی لە شاخن جەردەن ، ئەو
جوامێرە نازناوی ئاراس بابەکر عبدالحمیدە مدیری دائیرەی
کشتوکاڵ و ئاودێری سلێمانی بوو .
ئەم قسەیە بە مولازم تەحسین دەبێتە شک و یەکسەر
بەدواداچوون بکا و دەسیەی دەربهێنێت و جوامێر وەک
بەڕێوەبەری پێشوو و ئەختەریش وەک فەرمانبەری ئەو دائیرەیە

کەشف ببن .
چەند وێنەیەکی ناوەمانەکە دەنووسمەوە :.
• هاوسەرگیری لەگەڵ مولازم تەحسین :.
ئەختەر ئەو نیوەڕۆیە وەک دەیان نیوەڕۆی دیکە دەعوەتی مولازم تەحسینی کردبوو دیسان کفتەی سابوونکەرانی بۆ لێنابوو .
ئەختەر لەسەر نان خواردن گۆتی تەحسین پرسیارێکت لێدەکەم ! چییە؟
تۆ لەناوبردنی پێشمەرگە و پیشەکەی خۆتت بەلاوە گرنگترە یا ژیان لەگەڵ مندا؟
مولازم تەحسین دەستی لە خواردنەکە سارد بووە ئەم پرسیارە عەنتیکەیە چییە ئەمڕۆ لێم دەکەی ئەختەر؟
ئەختەر بە خۆشی پێکەنینی هات .
نا مەبەستم ئەگەر شووت پێبکەم واز لە پیشەت دەهێنێت؟
مولازم تەحسین دڵنیابە ئەختەر بەڵام هەردبێ بڕۆین بۆ بەغدا و لەوێ بژین!
ئەختەر لەدڵی خۆیدا بەراوردی هەڵوێستی مولازم تەحسینی لەگەڵ هەڵوێستی جوامێر دەکرد.
• هاوسەرگیری لەگەڵ جوامێر :
ئەختەر ڕووی لە جوامێر کرد .
مەسەلەی خوازبێنی من چ پەیوەندییەکی بە مەکتەبی سیاسی حزبەوە هەیە جوامێر؟
جوامێر شلەژاو وەک پەشیمان ببێتەوە لە درکاندنی ئەم نهێنییە و بەڵام ناچاریش بێت ڕوونی بکاتەوە و ڕوونی کردەوە .
پێیان وایە ئەگەر تۆ لەگەڵ من بێیتە شاخ کەناڵێکی گرنگی پەیوەندیمان لەگەڵ ناوشار لەقیس دەچێ!
ئەختەر کە ئەمەی بیست زیاتر شلەژا و دوای قەیرێک بیرکردنەوە سەیرە .
پێیان وایە هیچ ئافرەتکی دیکەی وەکو تۆ بۆ ناوشار نادۆزنەوە.
یەعنی ئێمە ناتوانین پێکەوە لەشاخ ژن و مێرد بین و بەپێشمەرگایەتی بژین .
جارێ قبووڵ ناکەن لەگەڵ خۆمت ببەم .
ئەختەر تۆ مانەوەت لەناو حزب لەلا گرنگترە یان گەڕانەوەی شەرەفی ژنێکی کورد کەمن خۆشم دەوێیت و هەموو ژیانم لەپێناوت بەخت کردووە!
ئەختەر ئەگەر چووینە شاخ و پەسەندیان نەکرد وەک ژن مێرد

وەریان نەگرتین؟
جوامێر بەڵێنت دەدەمێ تەسلیمی حکومەت دەبمەوە و لێرە دەتخوازم و پێکەوە دەژین.
بەڵێن؟
بەڵێین !
جوامێر لەکاتێ بەڵێنی خۆی بە ئەختەردا پێنجەکانی دەستی چەپی تا قەراغ هەناوی ئەختەر ڕۆیشتبوون.
لاپەڕە 84 و 85 و 90 و 91 و 109 ” “
دوای ئەوەی مولازم تەحسین بە پەیوەندی نێوان جوامێر و ئەختەر دەزانێت و دەچێتە لای ئەختەر هەموو شتێکی لێدەپرسێ و ئەویش هەموو شتێک بە مولازم تەحسین دەڵێت .
• بەشی کۆتایی
ئەختەر بەعەرەبی قسەی دەکرد پاشان یەکسەر تێگەیشتم گوتم ئەوە دیسان مولازم تەحسینی لەلایە باوەڕم پێ بکە ڕەعنا وەک چۆن ئێستا گوێم لەدەنگی تۆیە ئاوها گوێم لە ئەوانیش بوو قسەیان دەکرد شەو بوو دنیا کش و مات بوو تەنیا دەنگی ئەوان دەهات مولازم تەحسین دیاربوو بە توڕەییەوە پێی گووت
بچە حەوشە ئاگات لە دەرگای دەرەوە بێ!
ئەختەریش دەیگوت
دەترسم بەسەر دیوارەکەوە بێتە ژوورەوە
کۆلان سەرتاپا بەسەی تێدا دانراوە تەوە مەترسە
مولازم تەحسین گوتی
ئاخر دەترسم ببێتە تەقە بقەیشێتەوە
ئینجا مولازم تەحسین دەنگی بەرز کردەوە
ئەدی تۆ ناڵێی بە تەنیا دێت؟
پاشان من پێم گوتوون بەهیچ شێوەیەک تەقەی نەکەن لێی گەڕێن بێتە ژوورەوە دەبێ تۆ ئاگاداری دەرگای حەوشە ببە !
لاپەڕە ” 126″
پاشان مولازم تەحسین پیلانی کوشتنی جوامێر دادەنێت و دەیکوژێت وەک کویلەی تەماشای ئەختەری دەکا و بە پاسەوانەکانی دەڵێت بیهێنن .
تێبینی لەبارەی کەسایەتی جوامێری دەستەکانی بەجەستەی خاتوونێک گەرمدەکات بێگومان لەگەڵ ڕەوشت و ئاکاری جوانی پێشمەرگەی یەکناگرێتەوە

شەوی یەلدا لەبەر ڕۆشنایی مێژوودا.. توێژینەوە،گردکردنەوە و ئامادەکردن: هۆمەر نۆریاوی

پەیڤی دەستپێک:

بەشێکی ئەم بابەتەی دەخرێتە بەردیدەی تۆی خوێنەر، بۆ بەرنامەیەکی ڕادیۆیی نووسراوە‌ کە ساڵانێک پێش ئێستا لە شەوی یەلدادا لە ڕادیۆ"سنە"و بەرنامەی"تریفە"وە‌ پێشکەش بە گوێگری کورد زمان کراوە. دیوی دەرەوەی بابەتەکە پتر لە‌ گردکردنەوە و ئامادەکردنەوە نزیکە بەڵام لە ڕاستیدا بۆ بەرهەڤکردن و نووسینەوەی،لە دەرکەی زۆر پەڕتووک،ماڵپەڕ و وێبلاگی کوردیی –فارسیم داوە و بە دەیان دیوانە شیعری کوردییدا داگەڕاوم و دەکرێت بڵێم،بابەتەکە دەچێتە خانەی توێژینەوەیەکی کورت و پوخت لەسەر یەلدا. لەم ڕێگەیەوە زێتر ویستوومە زانیارییەک بە بیسەر و گوێگر و خوێنەری کورد سەبارەت بە مێژووی ئەم شەوە و یەلدا لە نێو کورد و وێژەی کوردییدا ببەخشم. دەقی بەرنامەکە بە پێداچوونەوەی نوێ و قووڵترکردنەوەی بابەتەکە،بە هەمان شێوەی ڕادیۆیی دەخەمە بەرچاوی تۆی خوێنەر،هیواخوازم بەکەڵک و سوودبەخش بێت. لە بەشی کۆتاییی بابەتەکەدا دەیان چەپکە شیعری کوردییشتان دەخرێتە بەرچاو کە بۆ دەستخستن و دیتنەوەی ئەم شیعرانەیش،گەلێک خۆم ماندوو کردووە،ئومێدە ئەم هەوڵە،سەرەتا و دەستپێکێک بێت بۆ دنەدانی کەسانی دی،بۆ لێکۆڵینەوەی وردتر و قووڵتر و هەروەها بەرفرەوانکردنی گوڵجاڕی شیعری یەلدایی.

یەلدا،فەلسەفە و مێژووەکەی:

“شەوی یەلدا”کە بە یەک لە شەوە پیرۆزەکان لە جوگرافیای ئێرانی کۆندا دانراوە،بە شێوەی فەرمی لە ساڵی 502ی پێش زایینەوە لە سەردەمی داریۆشی یەکەمدا ڕێی کەوتۆتە‌ نێو □□ژمێری فەرمیی ئێرانییەکانەوە.

لە سەردەمی کۆنی فەرهەنگی ئاڤێستاییدا،ساڵ،بە وەرزی سەرما دەستی پێ دەکرد و لە ئاڤێستایشدا وشەی”سەرێدە”کە بە مانای

هەمان"ساڵ"دێت،بۆ خۆی بە واتای سەرکەوتنی ئەهوورامەزاد بەسەر ئەهریمەن و ڕۆشنایی بەسەر تاریکیدا دێت.

شەوی یەلدا بە شەوی لەدایکبوونی خودای خۆر،دادگەری،پەیمان و شەڕیش ناودێر دەکەن. لەسەر ئەم پرسەیش،دوو بۆچوون هەیە. یەکەمیان دەڵێت کە لەم شەوەدا،میترا یان ئەوەی لە ئاڤێستا و نووسراوەکانی پاشایانی هەخامەنشیدا هاتووە،مەیژە(Mithra)دەگەڕێتەوە سەر زەوی. ئەو کە بە خودای کۆنی هیند و ئێرانی دادەنرێت،ماوەی ڕۆژ درێژ دەکاتەوە و لە ئەنجامدا خۆر سەر دەکەوێت.

دینی خۆرپەرستی یان هەمان ئایینی میهر لەسەر بنەمای پەرستنی میترا لە سەردەمی پێش دینی زەردەشت سەری هەڵداوە و دروست بووە و لە ئەورووپادا بە ئایینی میترایزم ناوی دەرکردووە.

هەندێک لە توێژەران لەسەر ئەو باوەڕەن کە لە شەوی یەلدادا،پێغەمبەرێک لە دایک دەبێت کە لە نێو دوو دڵفیندا دەری دەهێنن. هەر بۆیە لە ئایینی میهردا،"ئاو"بایەخێکی تایبەتی هەیە. بە گوێرەی هەر دوو بۆچوونەکە،شەوی یەلدا،شەوی لەدایکبوونی میترا یان میهرە. لە ڕاستیدا یەلدا،جەژنێکی زاگرۆسنشین و ئارییە ڕەگەزەکانە و هەزاران ساڵ پێش ئێستا ڕێڕەوانی ئایینی میترایی لە ئێراندا بەڕێوەیان بردووە.

دوکتۆر “میهرداد بەهار”(1929-1994)لە کتێبی”لە ئوستوورەوە تا مێژوو” دەنووسێت: “شەوی یەلدا،شەوی لەدایکبوونی میهر یان میترا نییە،بەڵکوو لەدایکبوونی خۆرە. میهر و خۆر پێکەوە چەند جیاوازییەکیان هەیە”.

بە گوێرەی ڕۆژژمێری خەڵکانی ئێرانی کۆن،شەوی یەلدا،شەوی دەرکەوتنی ڕووناکاییە. بەڵام ئەوەی ڕاستیی بێت ئەم شەوە پێوەندییەکی فرەی بە ئایینی میهرپەرستییەوە هەیە کە زۆترین زانیاریی لەسەر ئەم دینە پێمان دەڵێت کە لە سەدەی دووەمی پێش زایین تا سەدەی چوارەمی زایینی بوونی هەبووە. هەر بۆیە لای میهرپەرستان،شەوی یەلدا،هەمان شەوی لەدایکبوونی میترایە.

“وەك زستان بەڕێوەیە،ئایا بەهاریش دەگەڕێتەوە”؟ ئەم ڕستە و پەیڤە،ئەم چەمک و واتایەی لە نێوئاخن و کرۆکدایە هەتا ورد ببینەوە لە مژار و پرسێک کە گەرەکمانە پەی بە سەرچاوە و ناوەڕۆکەکەی ببەین و بزانین چییە؟واتە شەوی یەلدا یان شەوی چلە گەورە یاخۆ هەمان شەو زستان. لەلایەکەوە دەستپێک و سەرەتای زستان و دەرکەوتنی سەرما و سۆڵە و بەسەرچوونی وەرزی خەزان و وەرین و ماتەمی سرووشتە،لە لایەکی دیکەوە،چاوەڕێبوون بە دیار بەهارەوە،کە ئایا بەهار و گوڵ و بۆنوبەرامەی گوڵزار و سەر لە نوێ ژیانەوەی سرووشت،دەگەڕێتەوە ؟!

لە کاتێکدا مرۆڤ بەدەست تووڕەیی و سازی ناساز و میزاجی سرووشتەوە گیرۆدەیە و وێڵی دوای قۆناخی گەشەکردن و دیتنەوە و دۆزینەوەی نهێنییەکانی سرووشتە،لەهەمان کاتیشدا مرۆ پەیوەندی خۆی لەگەڵ ئەم هێزە یاخییەدا لە ڕێی ملکەچبوونەوە بەردەوام کردووە.

وشەی یەلدا،وشەیەکی سریانییە کە یەکێک لە زمانە کۆنەکانی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی نێوەڕاستە. یەلدا،هەروەها یەکێک لەو جێژنانەیە کە ڕەچەڵەکی لە ئایینی میهردایە،بە چەشنێك كە زۆر لێکۆڵەر و ڕۆژهەڵاتناس، بە شەوی لە دایکبوونی"میترا"ی ناو دەبەن.

شەوی یەلدا یان شەوی چلە درێژترین شەوی ساڵ لە نیوچە گۆی باکووری زەوییە. بە هۆی هەڵکەوتەی جوگرافیاییەوە،ئەمشەوە هەر لە خۆراوابوونی 30ی سەرماوەزەوە تا دەگاتە هەڵاتنی خۆر لە 1ی بەفرانباردا درێژەی هەیە و هاوکاتە لەگەڵ "شۆڕشی زستانە یان گۆڕانی"و هەر لەبەر ئەمەیشە کە ڕۆژ،درێژتر و تەمەنی شەو،کورتتر دەبێتەوە. ئەم دیاردە سرووشتییە لەسەر خەڵکانی کەونار و کۆن، کاریگەرییەکی قووڵی فەلسەفی داناوە و ئەو شەوەیان بە واتای زاڵبوونی ڕووناکی بەسەر تاریکیدا ناودێر کردووە. خەڵک،پیرۆزیی و سەرکەوتنی خۆر و ڕووناکییان بەسەر تارمایی شەو و تاریکیدا جێژن دەگرت،هەتا سەرکەوتنی میهر و تێکشکاندنی ئەهریمەن ببینن. ئەم جەژنە لای زۆر نەتەوەی ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست،ئاسیای بچووک و تەنانەت یۆنان و … بەڕێوە دەچێت،بەڵام هەرکام بە شێوەیەکی جیاواز و لە ژێر ناوێکی دیکەدا.

یەلدا و کورد:

ئەگەر ئاوڕێکی کورت لە مێژووی شەوی یەلدا لە نێو کورد و لە کوردەوارییدا بدەینەوە و چۆنیەتی بەڕێوەچوونی ئەم جێژنە،دەبێت بگەڕێینەوە بۆ مێژوویەکی کۆنتر و دابونەریتی کوردەواری لە سەردەمی کەوندا. هەر لە سەرەتای پەیدابوونی مرۆڤی کورد و تێکەڵاوبوون بە سرووشت و دیاردەکانی و ڕەنگدانەوەی ژیانی مرۆی کوردەوە لەم سەرزەوینەدا،ئایینیش وەک سیستەمێکی کۆمەڵایەتی مانای بە ژیانی خەڵکانی ئەم ناوچەیە بەخشیوە. ژیان،حەقیقەتێکە کە بە بێ دۆزینەوەی،واتا و مانای نییە. مرۆی سەردەمی کۆنیش بۆ دۆزینەوەی ئەم حەقیقەتە هەوڵ و تەقەلای خۆی داوە. هەروەها دەرکەوتووە کە دانیشتووانی ڕەسەن و کۆنی ناوچەی زاگرۆس، پێش هاتنی کۆچبەرە ئارییەکان،هێز و دیاردە سرووشتییەکانیان بەلاوە جێی بایەخ و گرینگ بووە و "خۆر،ئاو و ئاگر و با"یان لا گەلێک بایەخدار بووە کە هەتا هەنووکەیش،ئەم چوار توخمە لای ئێزدییەکان هەمان نرخی خۆیان هەیە. شەوی چلە یان یەلداش،ئێستا یەکێکە لە جێژنە گەورەکانی ئێزدییەکان و هەموو ساڵێك بەڕێوەی دەبەن.

له‌ هه‌زاره‌ی دووهه‌می پێش زایینیدا، هاتن و نیشته‌جێبوونی هۆزه کۆچه‌ره هیند و ئه‌ورووپاییه‌کان، گۆڕانکارییه‌کی گه‌وره‌ له‌ ئایین و زمانی دانیشتووانی زاگرۆس پێک ده‌هێنێت. دین، وه‌ک سیسته‌مێکی کۆمه‌ڵایه‌تی هه‌میشه‌ تاقه‌ ڕێگا بووه‌ بۆ دۆزینه‌وه‌ی ماناکانی ژیان و له‌ په‌نایدا زانست بۆ دۆزینه‌وه‌ی حه‌قیقه‌ت، هه‌وڵی خۆی داوه‌. بۆیه‌ ده‌توانین بڵێن که‌ مانای ژیان، له‌ خودی ژیانی مرۆڤ و ده‌وروبه‌ریدایه‌.
مرۆڤ، بوونه‌وه‌رێکی زیندووه‌ و هه‌میشه‌ به‌دوای دۆزینه‌وه‌ی ماناکانی سرووشته‌وه‌یه‌. به‌ پێی سه‌رچاوه‌ مێژووییه‌کان له‌ کورده‌وارییدا، بۆمان ده‌رده‌که‌وێت که‌"شه‌وی یه‌لدا"وه‌ك جێژنێكی ئایینی له‌ سه‌رده‌می كۆندا چاو لێ کراوه‌ و مینا نه‌ریتێکی دێرینیش پارێزراوه‌ و تا ئێستایش هه‌ر ماوه‌ته‌وه‌. به‌ڵام، مێژووی شه‌وی یه‌لدا و ئاهه‌نگی ئه‌مشه‌وه‌ له‌ جوگرافیای ئێراندا ده‌گه‌ڕێته‌وه‌ بۆ نزیکه‌ی 1000 ساڵ. له‌ هه‌ر ناوچه‌ و ده‌ڤه‌رێکی ئێراندا ئه‌م شه‌وه‌ به‌وپه‌ڕی شکۆوه‌ یاد ده‌کرێته‌وه‌ و تێیدا ئاهه‌نگێکی تایبه‌ت به‌ڕێوه‌ ده‌چێت و له‌ هه‌موو شوێنێکیش هه‌تا ڕاده‌یه‌کی زۆر وه‌ک یه‌که‌، چونکه‌ سه‌رچاوێکی، یه‌که‌.
به‌ڵام با بزانین شه‌وی یه‌لدا له‌ کورده‌واریدا چۆن به‌ڕێوه‌ ده‌چێت؟
له‌م شه‌وه‌دا بنه‌ماڵه‌ بۆ گلێرکردنه‌وه‌ی خێزانه‌که‌ی له‌ ده‌وری یه‌کتر و شه‌وچه‌ره‌ی نێو دیوه‌خانیان و به‌سه‌ربردنی چله‌ گه‌وره‌ی ساڵ واته‌ چله‌ی زستان، پێکه‌وه‌ دانیشتوون و تا ده‌مه‌وبه‌یان یه‌کتریان دواندووه‌ و ئه‌و شه‌وه‌یان به‌ گێڕانه‌وه‌ی سه‌ربرده‌ و حه‌کایه‌ت و خوێندنه‌وه‌ی شیعر و حه‌یران، لاوك و هۆره‌ به‌سه‌ر بردووه‌. حه‌کایه‌تێک که‌ باس له‌ قاره‌مانه‌تی و له‌خۆبوردوویی یان هه‌ندێك جار دڵشکان و نامورادی و بوێری تراژیک ده‌کات که‌ ئێوه‌یش له‌ میتۆلۆژی و ئوستووره‌ناسیی کورددا ده‌توانێت ڕاقه‌ بکرێت. که‌سایه‌تی ئه‌و چیرۆک و حه‌کایه‌تانه‌، کچانی شێخ و شه‌نگ و کوڕانی جوامێر و مێرخاس و درکاندنی ڕازی ده‌یان چیرۆك و سه‌ربرده‌ و حه‌کایه‌تی ون بووه‌. خه‌ج و سیامه‌ند، مه‌می ئالان، قه‌ڵای دمدم، دوانزه‌ سواره‌ی مه‌ریوان، شیرین و فه‌رهاد و ....
خواردنی شێوی زۆربه‌ی ئه‌م جێژنه‌، یاپراخ و دۆڵمه‌ی گه‌ڵامێو و که‌له‌م بووه‌ و له‌ پاڵیدا شه‌وچه‌ره‌ی دیوه‌خان، سفره‌یه‌کی ڕه‌نگین به‌ "هه‌نار، سێو، شووتی، پسته‌ و بادام و توو و گوڵه‌به‌ڕۆژه‌ و برێشکه‌، گه‌نمی برژاو، مێوژ، هه‌نجیره‌ وشکه‌ ...که‌ به‌ گشتیی هه‌ر کام مانایه‌کی تایبه‌تی هه‌یه‌. بۆ نموونه‌ ده‌توانین بڵێین که‌ شووتی و هه‌نار به‌ هۆی زۆربوونی ده‌نکه‌کانیانه‌وه‌، نیشانه‌ی به‌ره‌که‌ت بوونه‌.
شه‌وی یه‌لدا هاوکاته‌ له‌گه‌ڵ کۆتاییهاتنی وه‌رزی خه‌زان، وه‌رزی ماڵاوایی دوایین سه‌فه‌ری سرووشت به‌ره‌و هه‌رێمی به‌فر و با و بۆران، سه‌رما و کڕێوه‌، وه‌شت و زریان و، به‌ستێڵێک و سه‌هۆڵبه‌ندان.
به‌ هزر و بیری زستانێ و پشوودرێژییه‌وه‌ و به‌ وردبوونه‌وه‌ و تێڕامان

لەو وتەیەی کە بەهار هەر لە ڕێدایە و دێتەوە!!هیوا بە
داهاتوو،بەردەوامیی و نەدۆڕاندنی ئیرادە،ژیاندۆستیی و
مرۆڤدۆستی،لە تایبەتمەندییە بەرزەکانی وەرزی زستانن. بۆیە
پێویستە بە چاوکراوەیی و بەرچاوڕوونییەوە لە ئاستێ بڕوانین هەتا
زانست و ماریفەت بکەینە هەگبەی داهاتوومان و ئاگردانی زستانی
کوردەواریی پڕ گەرم و بەتین ڕابگرین. وەک پێشتریش ئیشارەتی
پێدرا،شەوی یەلدا کە دەکەوێتە دوا شەوی وەرزی خەزان و سەرەتای
وەرزی زستان واتە 30ی سەرماوەز یان 21/12 ی ساڵ(هەندێک جار ئەملا
و لای دەبێت)،درێژترین شەوی ساڵە کە تاریکی ئەو شەوە لە چواردە
کاژێر تێپەڕ دەبێت. لە ئایینی زەردەشتدا بە شەوێکی پیرۆز
داندراوە؛پیرۆزیی ئەمشەوەیش دەگەڕێتەوە بۆ ئەو کاتانەی کە مرۆڤ
هیچ پەناگەیەکی نەبووە،ئەشکەوت و کەورگ نەبێت و هۆکارێکی خۆ
گەرمکردنەوەیشی دەبێت تا خۆی لە سەرما و سۆڵەی زستان بپارێزێت.
جێژنی زایین یان شەوی زایین کە بە یەڵدا(هەمان یەلدا)
ناسراوە،جێژنی لەدایکبوونی"مەهاباد"ی پیری
کوردانە.مەهاباد،یەکەم پەیامهێنەری سەر ڕووی زەمینە و
دامەزرێنەری ئایینی میتراییە کە بە میهر یان ڤارونیش ناسراوە.
میترایی (میترایزم)،یەکەم ئایینە کە بە هەزاران ساڵ پێش ئێستا
ڕێگای ژیانی مرۆڤایەتی ڕۆشن کردۆتەوە،بەڵگە نوێیەکانی پەرستگەی
گیرێ ناڤەکە (گۆپکلی تەپە)لە ڕۆژهەڵاتی شاری "ڕوها" کە بە شاری
پێغەمبەران ناسراوە(ئۆرفای ئێستا)لە باکووری کوردستان،لە ڕاستیی
و نهێنیی سەرەتای سەرهەڵدانی ئایین،نزیکمان دەخاتەوە. لە ڕاستیدا
ئایینی میترا کە زۆربەی جیهان بە خودی کوردیشەوە بۆ چەوتی،بە
ڕۆژپەرستی ناسیویەتی،واتە خودای ئێڤین و پەیمان،خودای ڕۆژ و
ڕووناکی و خوای پارێزەری گەردوون و چارەنووس. جێژنی
زایین،پیرۆزکردنی درێژبوونەوەی ڕۆژ و ڕووناکییە کە
پێغەمبەر،"مەهاباد"ی مەزن بۆ یەکەم جار بە مرۆڤایەتی ڕوون
کردۆتەوە.لەگەڵ تێپەڕبوونی زەمەندا،ئەم بۆنەیە بووە بە جێژنێکی
نەریتیی و بەشێکی گرنگی فەرهەنگی کوردی کە بە داگیرساندنی
ڕووناکی و ڕازاندنەوەی درەختی سنەوبەر و سینیی خواردنی تایبەت،یاد
دەکرێتەوە،پیاوێکی بە ڕوخسار پیریش بە کڵاوێکی قووچەوە و کەوای
سووری میترایی و پشتێنێکەوە،تورەیەک بەشانەوە،خواردن کە دەکاتەوە
و پاشان بەسەر هەژاران یان هەموواندا دابەشی دەکات. کاتێک کە
بەدکاران خەریکن ئایینەکە ناشیرین بکەن،زەردەشتی مەزن چاکسازی
تێدا دەکات و ئایینی مەزدایی،زەردەشتی (مەزدایزم) جێی میترا
دەگرێتەوە.میترایی و مەزدایی لە ڕێی گریک و ڕۆمەوە بە ڕۆژاوا
و،لە ڕێی هیندستانیشەوە بە ڕۆژهەڵاتی جیهاندا بڵاو دەبێتەوە،واتە

نەریتی جەژنی زایین بە جیهان دهگات. لەگەڵ له دایکبوونی هیندویی و بۆدیی (هیندویزم و بۆدیزم)لە میترایی، ئەم جەژن و یادکردنەوەیە تا ئەمڕۆیش هەر بە گەشەکراوی دهمێنێتەوە و پاش لەدایکبوونی عیسای مەزن کە بە پێی بۆچوونی نووسەرانی گریک و جوو بەر ڕۆژانی جەژنی زایین کەوتووە،لە ڕێی ڕۆمەوە کە لە پێشدا میترایی دهبن،دوای بوونیان بە کریستیان (مەسیحی)یش□،هەموو نەریتەکە بۆ ئەورووپا و پاشانیش زۆربەی جیهان دهگوێزنەوە.جێی پرسیاریشە کە بۆچی سێ پیری مۆگان(موغان) کە لە ئینجیلدا بە سێ پیاوە زاناکە ناسراون،لە خاکی مادەوە بۆ پێشوازی لەدایکبوونی عیسای مەزن ئامادە دهبن.
یەڵدا لە بنەڕەتدا بە کوردی واتە زایین،ئارامییەکان وشەی زایین دهگۆڕن بە یەڵدا،یادکردنەوەی ئەم کاتە کە لە 20ی مانگی دوانزەوە دەست پێ دهکات و بەپێی ناوچەی جوگرافی تا چەند ڕۆژێکی بەدواوە درێژەی هەیە، بۆیە لە کوردستان و ڕۆژاوا□ تا ڕووسیا و چین،لە ڕۆژهەڵات جەژنی زایین یان لە هەندێک شوێن جەژنی سەری ساڵ بە چەند ڕۆژێک جیاواز یاد دهکرێتەوە.
یەلدا و ئەدەبی کوردی:
شەوی یەلدا وەک جێژنەکانی دیکەی زاگرۆسنشینان و ئاریی ڕەگەزەکان کە کوردیش سەرچڵیانە،نەورۆز،چوارشەممەسووری و … نەریتێکی کۆنە و لە ناو کولتوور و ئەدەبی کوردییشدا ڕەنگی داوەتەوە. بۆ نموونە هەمیشە شەوی یەلدا لە ئەدەبی گەلانی دراوسێ و تەنانەت کوردیش بە”زوڵفی یار”شوبهێندراوە و بە واتای ئەوەی کە زوڵفی یار وەک شەوی یەلدا،ڕە‌ش و قەترانیی و درێژە.”عەبباس حەقیقی”لە شیعری “ئافەتی دین”دا دەڵێت:
چاوت ئەر نێرگسی شەهلا نییە،بۆ هێندە خومار
پەرچەمت گەر شەوی یەلدا نییە،بۆ هێندە ڕەشە؟
یەلدا،لە شیعری کلاسیک و هاوچەرخی کوردییدا ئامادەبوونێکی تایبەتی هەیە و هەر هۆزان و شاعیرێک،لە گۆشە نیگایەکەوە سەیری دەکات. کەم نین ژماری ئەو هۆزان و شاعیرانەی یادی یەلدایان کردووەتەوە و دەیان چەپکە هەڵبەستی یەلداییان بە تۆرەی کوردی بەخشیوە. دیارە ڕۆچوونی ورد و قووڵتر بە ناخی ئەم پرسەدا بۆ خۆی تەوەری توێژینەوەیەکە و ئەرک و ماندووبوونی تایبەتی دەوێت؛ بۆیە پتر لەسەری ناچم. من لێرەدا بە گوێرەی بەرهەم و سەرچاوەی وەردەست،ژمارەیەک شیعری یەلدایی دەخەمە بەر دیدەی خوێنەری کورد و هیواخوازم کەسانی دی ئەم پرسە بکەنە مژاری نووسین و لێکۆڵینەوەیەکی چڕ و پڕتر لەم پێوەندییەدا.

شەوی یەلدا

نالی

شەوی یەلدایە،یا دەیجوورە ئەمشەو
کە دیدەم دوور لە تۆ،بێ نوورە ئەمشەو؟!
دڵم وەک حاکمی مەعزوولە،قوربان
خەڵاتی وەسڵی تۆی مەنزوورە،ئەمشەو
دڵیش مایل بە دیدەی تۆیە،بۆیە
لە من وەحشیی و ڕەمیدە و دوورە،ئەمشەو
کە تۆی شای کەچ کولاهی دیدە مەستان
چ باکم قەیسەر و فەغفوورە،ئەمشەو؟!
لە خەو هەڵساوە،یا ئاڵۆزە چاوت؟
هەمیشە وایە،یا مەخموورە،ئەمشەو؟
(لە دووریت؛من وەکوو بولبول دەناڵم
بە وەسڵت عالەمە مەسروورە ئەمشەو
سوپای موژگان، بە تیغی ئەبروانت
شکستەی فیرقە و تابوورە ئەمشەو)
سرووشکم نەقشی چاوی تۆ دەکێشێ
جێگەم،سەر دارەکەی مەنسوورە،ئەمشەو
موسوڵمانان دەپرسن حاڵی نالی
(ئەگەر یاران دەپرسن حاڵی کوردی
لە کونجی بێکەسیی مەهجوورە،ئەمشەو

تێبینی: بەگوێرەی لێکۆڵینەوە نوێیەکان،خاوەنی ڕاستینەکەی ئەم شیعرە"مستەفا بەگی کوردی"یە و توێژەران شیعرەکە لە شێوازی "کوردی"یەوە بە نزیکتر دادەنین تا نالی و کۆتایی شیعرەکە چەند بەیتێکی تری دەگۆڕێ.

برا،فکری چرا!کیبریتی فرسەت تا لە دەستایە
شەوی یەلدا لە پێشە،ڕۆژی عومرت وەختە ئاوا بێ

مەحوی

کە دەگریم بۆ جەمالی تۆ،دیارە ئەشک و ئاهی من
لە خورشیدی دەداتن دەم ستارەی شامی یەلداکەم

وەفایی

موغی بێ ئاگری شەوی یەلدام
چاوەڕێی چارەنووسی نەپەیدام
هێمن

بە یادی شەمعی ڕوخسارێکی،دڵ ئیحیا نەکەم،چبکەم؟
بە شەوقێکی وەها چاری شەوی یەڵدا نەکەم،چبکەم؟
سەید کامیل ئیمامی(ئاوات)
(شیعری “چبکەم؟”)

شەوی یەڵدا
ڕەفیق سابیر
شەوی یەلدایە،یا دەیجوورە ئەمشەو
کە دیدەم دوور لە تۆ،بێ نوورە ئەمشەو
نالی
**
شەوی یەڵدا،شەوی ئەشق و چاوەڕوانی،
شەوی شیعر،
شەوی ڕامان،
شەوی سەردارەکەی ڕۆح و
شەوی دەرکەوتنی جوانی.
ئەگەر ئێستا لەم شەوەدا
گوڕەباخەکەی شار لێرە بووایە،
من دەبوومەوە بە منداڵ،
شەڕەئاو و چاوشارکێم لەگەڵ دەکرد،
دەمەو ئێواران لە پێچی کۆڵانا ندا
هەتا “ئاوی پێم دادەهات”بۆی دەوەستام
بە نیازی ئێوارەباشێک،
بە هیوای ماچێک دەوەستام و دەوەستام،
بە دەم ترس و دڵەخورپێ و لەرزینەوە
لەبەردەمیدا لاڵ دەبووم،
دەشڵەژام و
بێدەنگانە دادەگیرسام.

ئەگەر ئێستا،
سەرداری دڵە شەیداکەم لێرە بووایە،
من ئەمشەو خۆم بە میری ئاشقان دەزانی،
ژیانی خۆم وەک چەپکەگوڵ،
دەخستە ناو دەستەکانی،
تا بەیانی ماچباران و
شیعربارانم دەکرد و
سەد جار دەبووم بە قوربانی.
ئەگەر ئەمشەو،
چاوجوانی شار لێرە بووایە،
من زۆربای کوردستانی بووم،
ئاشقێکی هەمیشەیی و
ڕێبواری ڕێگای جوانی بووم.
ئەگەر ئێستا،
شاجوانەکەی شەوی یەڵدا لێرە بووایە،
من دەمتوانی بەرگە بگرم؛
بەرگەی تەنیایی و نامۆبوون،
تەنانەت بەرگەی مردنیش بگرم،
هەتا ماوم،
دڵ پڕ هیوا گۆرانی ئاشقانە بچڕم.
من دەمتوانی لە شەوێکدا،
ژیان،گوڵئاسا بچێنم،
بێباک، بێخەم،
دیدە پڕ نوور،
لە تاریکیدا ببینم.
ئەگەر ئێستا،
لە شەوی شیعر و ئارامان و جوانیدا
سەرداری ڕۆحە تەنیاکەم لێرە بووایە،
ترسی شێتبوون،
ترسی ونبوون و ئاوابوون،
هەراسانیان نەدەکردم؛
ونبوون چییە!
سەرداری دڵە شەیداکەم ونبوون چییە!
من لە ناو تۆدا ون دەبم،
شێتبوون یان ئاوابوون چییە!
من لە خۆشیی تۆ شێت دەبم،
ئاوێتەی ئەشقی تۆ دەبم.

خۆزگە ئێستا،
سەرداری دڵە شەیداکەم،
سەرداری ڕۆحە تەنیاکەم لێرە بووایە،
خۆزگە ئێستا لێرە بووایە…

“پێنجخشتەکی،تەواوی قەسیدە مەزنەکەی نالی… تەنیا گەمەیەکە و کردم..ناچێتە ناو ئەرشیفەوە..ئیشێکی ساتە وەختییە و زوو بەسەر دەچێت..”

یەڵدا

قوبادی جەلیزادە

کە دەستی تۆ بە خوێنم سوورە ئەمشەو
کە کۆشکی دڵ تەواو خاپوورە ئەمشەو
کە فرمێسکم خوڕەی”خابوورە”ئەمشەو
“شەوی یەلدایە یا دەیجوورە ئەمشەو
کە دیدەم دوور لە تۆ،بێ نوورە ئەمشەو؟!”
لە لای خەڵکی هەموو مەجهوولە قوربان
کە ڕۆحمی من لە ئاگر فوولە قوربان
لە شێوەی چۆلەکەی مەفتوولە قوربان
“دڵم وەک حاکمی مەعزوولە،قوربان
خەڵاتی وەسڵی تۆی مەنزوورە،ئەمشەو”
وەکوو ئەییووب دەمی زامم بەسێیە
لە سینەمدا سەدای هاوار و ڕۆیە
هەڵۆی عەشقم زەلیلی دەستی تۆیە
“دڵیش مایل بە دیدەی تۆیە،بۆیە
لە من وەحشیی و ڕەمیدە و دوورە،ئەمشەو”
فیراقت هاتووە،ڕۆحم بکێشێ
پەلی گرتووم وەکوو شێت ڕامدەکێشێ
وەرە فریادڕەسم بە،بێرە پێشێ
“سرووشکم نەقشی چاوی تۆ دەکێشێ
جێگەم،سەردارەکەی مەنسوورە،ئەمشەو”
لە ئاستی ڕووت دەوەستم دەستەوەستان
دەوا و دەرمانی دەرد و زەخمی خەستان
وەرە با بتخەمە سەرچاو و دەستان
“کە تۆی شای کەچ کولاهی دیدە مەستان
چ باکم قەیسەر و فەغفوورە،ئەمشەو؟!”

ئەسیرم من لە تاڵی بسکی خاوت
دەنۆشم بادەیی ژەهر و زووخات
لەسەر زارم ئەبەد گوم نابێ ناوت
“لەخەو هەڵساوە یا ئاڵۆزە،چاوت
هەمیشە وایە،یا مەخموورە،ئەمشەو”
بەسەر چوو گشت،هەموو عومرم بە تاڵی
بە ڕاکردن بەشوێن دوو چاوی کاڵی
لە خوێن سوور بوو دڵم وەک لێوی ئاڵی
“موسوڵمانان دەپرسن حاڵی نالی
لە کونجی بێکەسیی مەهجوورە،ئەمشەو”
**
خابوور: ڕووباری خابوور

شەوی یەلدا

شەیدا

ئەمشەو شەوی یەلدایە سەبا فرسەتە ئەمشەو
ماڵی دڵەکەم پڕ خەم و بێتاقەتە،ئەمشەو
ئەییامی گوڵ و غونچە ئەوا ڕۆیی،بەسەر چوو
گوڵزاری چەمەن پاکی تەم و ئافەتە،ئەمشەو
شەوقی شەمی سەر تاقی حەرەمخانەیی یارم
خامۆشە،بە بێ جۆشە،دەمی میحنەتە،ئەمشەو
هەر جۆش و خرۆشێ کە لە نێو ماڵ و دڵا بوو
مات و کپ و بێدەنگە،چ پڕ حیرەتە،ئەمشەو
قوربانە سەبا دەستی من و دامەنی چاکت
دڵ،مونتەزیری لوتفی گوڵ و ئولفەتە،ئەمشەو
زوو هەستە،بڕۆ وەختی سەحەر بۆ حەرەمی گوڵ
چون،وادەیی میهر و کەرەم و غیرەتە،ئەمشەو
عەرزی کە،بڵێ،بولبولی دڵ زار و حەزینە
موشتاقی ویساڵی چەمەن و شێوەتە،ئەمشەو
هەر بۆیە لە دووریی مەهی ڕووت،ڕەنگی نەماوە
جەرگی بە سەری تیری موژەت لەتە،ئەمشەو
پەژموردەیە حاڵی دڵی وێرانە بە تەنها
هەمڕەنگی خەیاڵی خەفەت و عیبرەتە،ئەمشەو
بۆ داخی دڵی ئەهلی غەم و میحنەتی،ساقی
سەد داخی گرانم کە چ بێمروەتە،ئەمشەو

دڵخۆشە ڕەقیب،چون ئەوە بۆ داخی دڵی من
خاوەن عەلەم و شان و شکۆ و شەوکەتە،ئەمشەو
هەر عاشقی"شەیدا"یە بەشی گریە و شینە

شەوی یەلدا
جەمال شارباژێڕی
شەوی یەلدایە،
هەر خۆم دەزانم چۆم
لە ناخی هەست و دڵدایە،
شەوی یەلدایە،
بەختەکەم، ئەمشەو
وەکوو دوێشەو لە کل دایە،
شەوی یەلدایە،
تەنیاییم بە خامۆشی لەگەڵدایە،
چی دەبوو ئەمشەو
لەگەڵ ڕوخساری جوانێکدا،
شەرابی ئەلەم هەڵدایە،
شەوی یەلدایە،
چی دەبوو ئێستا،
شەق و سیخورمەیەکم لەو
خەم و ئازارە هەڵدایە.

یەلدای شاعیر
محەممەدفاتیح محەممەدی(ف.نامۆ)
کە دێت و دەردەخا ئەو زولف و پەرچەم
شەوی یەلدا ئەدا ئاڵا لە دیدەم
بزەی مزری هەناری لێوی ئاڵی
ئەزێتە نێو دەم و لێوم،دەمادەم
دەکا چاوی گەشی هەستێرەباران
هەموو سووچ و کەلێنی ڕۆحی خەستەم
ئەدا پێی پاڵەپەستوو،شەوق و شادی
بەجێدێڵێ هەرێمی دڵ،کزەی غەم
چ خۆشە ئەو شەوی یەلدایە هەر شەو
بە دیداری دەکا بۆ من فەراهەم

چ ئاتاجم بە یەلدای ساڵەکانی
کە یەلدای بسکی ئەو،ڕوو کاتە هۆدەم
هەناری لێوی ئاڵ و چاوی مەستی
بگۆڕن دەمبەدەم،حاڵ و هەواکەم
بکەن یەلدایەکی شاهانە بەرپا
بدەن بۆنوبەرامەی ئەو،لە ئێخەم
لە خۆڕایی نییە بەو یارە"فاتیح"
ئەمەکدار و وەفادارم،هەتا هەم

یەلدا

محەممەدفاتیح محەممەدی(ف.نامۆ)

شەوی یەلدا کە زولفانت وەکوو تاف
بەسەر شانی سپیتا هاتە خوارێ،
ئەوەندە مەحوی تۆ بوو،دیدە ئەنگووت،
شەوی یەلدا لە چاوم دا،دەبارێ.

ناسر حیسامی

شەوی یەلدا،لە ماڵی من خزاوە،
کە تاریکی و هەنار و گڕ لە ناوە،
گڕ و کڵپەی ستەم بەربووەتە ماڵم
لەسەر خاکم هەناری دڵ پژاوە.

ببوورە

سەعدوڵڵا پەرۆش

ڕوانینێک قووڵتر لە دەریا..
خەونێک شینتر لە ئاسمان
شیعرێک جوانتر لە عیشق؛
دیدارێک پیرۆزتر لە نوێژ
بۆ تۆ؛
خەمێک قووڵتر لە دەریا
خەونێک دوورتر لە ئاسمان؛
شیعرێک تاریکتر لە دەیجوور
دابڕانێک درێژتر لە شەوی یەڵدا

بۆ من؛؛

ڕەحیم لوقمانی
شەوی یەڵدایە،ڕۆژی کورد دەبێ چاوانی هەڵبێنێ
تەمی دێرینی خۆخۆریی،لەسەر خاکم بتارێنێ
نەبینم چاوی ئاسۆمان،نمەی بارانی سوور بگرێ
هەتاوی عیشق و ئازادیی،دەبێ ئاڵام بڕەنگێنێ

شەوی یەڵدا،چراخانی دڵانە
شەوی عەشق و گزنگی بەربەیانە
وەکوو ئاواتی دڵمان خۆ دەکێشێ
سەمای بەفر و چریکەی سەرچڵانە
شەماڵ ئیسماعیل پوور

یەڵدا
محەممەد پاکژ
خەڵکی دەڵێن…
شەوی یەڵدا زۆر درێژە..
وەکوو تەمەنی ساڵ وایە،نابڕێتەوە.
بەڵام لای من…
شەوی یەڵدا،وەکوو ئەستێرەی گەلاوێژ،
چرای ئەفسوونی شەوانی بێداریيمە و ..
دڵم پێی گەش دەبێتەوە.
شەوی یەڵدا…
چەنێ تاریک و نوتەک بێ،
ئەستێرەیەک ڕێبەرمانە..
ناومان ناوە چرای ئەوین.
بۆیە ئیدی…
من و هەناسەکەی سینەم،
هەتا مردن قەرزداری..
شەوی یەڵدا و چرای ئەوین.

دەردی تەنیایی بە شەودا دەس لە دڵ ناکاتەوە
کەی بەیانی دێ،دڵم،دەستی لە خەم بشواتەوە
شەو ئەگەر یەڵدا نییە،ئەی بۆچی وا توولانییە؟
تۆ بڵێی کەنگێ سەما سەفحەی ڕەشی هەڵداتەوە؟
ئەمین گەردیگلانی

“یەلدا ”

حەسەن شافیعی

لە تەک تۆمە ،سیاخ□ی سیاچەم
سیا ئەگریجەیی یەلدایی پەرچەم
هەناوم بۆتە کوورەی ناری دیدار
لە یەلدای دیدەنت دەدوێ دەمادەم
لە سینە و کوڵم و لێو و زار و دیدە
هەنار و سێو و پستە و نوقڵ و بادەم
هەموو نەخشی جوانیی و سیحری یەلدا
لە خوانی شەوچەرەی تۆدا فەراهەم
منی دەروێشی دڵدۆڕاوی دڵدار
لە دەرگانەی کەرەمتا چاوەڕێ هەم،
کە بێم و وەک گەدای ئاتاجی دەرگات
لە عەتری ماچی دەم، پڕ کەی هەناسەم
بکەی ئاواڵە دەرگاهی دڵ و کۆش
لە ڕووی ئەمنی سەراپا حوزن و ماتەم
لە باخی پرچ و کوڵم و لێو و گەردن
بئاڵێم و بتارێنم کوڵ و خەم
سەری سەوداسەرم دانێم لە سینەت
هەناسەم باوەشێن کا باخەڵ و مەم
دڵەی پڕ حەسرەتم تێر بێ لە ماچی
دوو لێوی ئاڵ و شیلەی نوقڵی ناو دەم
بسووتێم و بسووتێم و بسووتێم
لە گردی ڕوومەتت چەشنی گوڵ و شەم
لە ئامێزی گرم بەژنی زراوت
شەوی یەلدا، بە دیی بێخەون و تاسەم

شەوی یەڵدا

ساڵح بێچار

وتت گیانە:
شەوی یەڵدا چەند تاریک بێت،
کەی دەگاتە پەرچەمی من؟
وتم ڕاستە؛
شەوی یەڵدا چەند درێژ بێت
ناگاتە باڵای خەمی من!

یەڵدا

پشکۆ نەجمەدین

شەوی یەڵدایە،
بوو،دەبێ.
شەو هەرچی بێ،
بێ نیگای تۆ،
عیشق نابینا و
نەزۆک و
نە تۆ،نە من،
نە هیچ شتێک،لەدایک دەبێ!

شەوی یەلدا

عەزیز میرزاقادری

ئەمشەو شەوی یەلدایە،خەمی تۆش لە دڵم بار
شاری دڵەکەم شەوقی نەما،بوو بە شەوی تار
ئاخر شەوی پاییزە،هەموو پێکەوە شادن
ئەمشەو من و بادە و غەزەل و حەسرەتی دیدار
تاسەی خەمی بی تۆیی،پەپوولەی حەزی کوشتم
هەر بۆیە گەرووی شیعری منیش پڕ بوو لە هاوار
وەرزی گوڵ و گوڵزاری تەمەن ڕۆیی،بەسەر چوو
ئاوات و ئەوینم،دەمی لاوی چووە پای دار
ئەمشەوی مەی و هێنراوە بە جووت،تێکەڵی یەک بوون
سەرخۆشم و مەدهۆشی دوو چاوی ڕەشی دڵدار

چەن ساڵە لە بەستێنی ئەوین، بێکەس و تەنیا
دەخولێمەوە بەو کۆنە برینەش، بە تەمای یار
بەینێکە لە پڕشنگی نیگات دوورم و بێبەش
زامی دڵەکەم هەر بە دەسی تۆیە دەبێ،چار
ئەمشەو وەک پەروانە لە دەوری شەمی باڵات
هاتووم کە بسووتێم و بڵێم شۆخی وەفادار:
بەینی من و تۆ تاقە کەسێ زانی، ئەویش خۆی
ڕازدارە،دڵی پاکە،وەکوو مەحرەمی ئەسرار
ئیلهامی هەموو شیعری"عەزیز"، تۆی گوڵی بێناز
تا ماوە ژیان، بۆ تۆ دەنووسێ بە دڵی زار

بەشێکی شیعری:شەوی عیشقە؛ شەوی یەڵدا!
ساڵح بێچار
شەوی یەڵدا خەڵوەتی دڵ لە سەد جێ مۆم پێ دەبێ
لەو شەوگارەی ئەویندا هێلانەی عیشق چێ دەبێ!
دڵ هەنارە،شەوی یەڵدا دڵ پڕ لە دەنکە مرواریی
وەک ملوانکە بۆ گەردنی ئەوینێکی یەکجاریی!

شەوە،چلەیە و میوانێکی باڵا بەرز
قژی درێژ،لەسەر شانی، هەتا عەرز
چاوەکانی شیعرم،زوڵفی پەخشانە
ئەم کیژۆڵە، یەکەم شەوی زستانە
عەبدولڕەحمان فەهیمی(دەروێش)

چەند بەیتێک لە شیعری "تەک و تەنیا"
خاڵە قازی
لە دونیادا تەک و تەنیا بەجێ مام
دەڵێی تۆزم لە ناو سەحرا، بەجێ مام
وەکوو مەجنوون کە بێزار بوو لە عالەم
لە دوای کاروانەکەی لەیلا، بەجێ مام
ئەگەرچی پێکەنینم وا لە لێوە
دەبینی سەیلی ئەشکم هەر بە ڕێوە
ئیتر نەتپرسی بۆ ڕیسوا بەجێ مام

لەبەرچی عاشق و شەیدا،بەجێ مام
هەناسەی ساردی پاییزیم کە ناکام
لە ناو بوغزی شەوی یەلدا،بە جێ مام

شەوی یەڵدایە هەر من دوور لە تۆ مام
لەگەڵ ئازار،تەواو باڵا بە باڵام
لەسەر سینەت هەنار و کۆخ و سێون
وەرە جێژنە و ببینە لام ئەلف لام!
پشکۆ یاسینی

شەوی یەلدا
شەوی یەلدا،شەوی پیرۆزی ژینە
شەوی هێمای ئەوینی ڕاستەقینە
وەرن یاران لە دەوری یەک وەکۆ بین
کە خۆشیی ژین، بە تەنیا هەر ئەوینە
وەرە هیوای شەوی یەلدای خەیاڵم
سەمای بەفر و حەز و شادی ببینە
گوڵم،زستان بە ئەشقی تۆوە خۆشە
بەهار هەر تۆی، بەهەشتیش لێم یەقینە
شەوی یەلدا،شەوی بەفر و هەنارە
بزەی گەرم و تریقەی پێکەنینە
نیگای گەرمت لە نێو ئاسمانی ژینم
وریشەی دوو هەسێرەی چاوی شینە
هەتاوە تاس کڵاوی بووکی جستان
وڵات ئێستا بەهەشتی سەرزەمینە
بە”پشکۆ”ی حەز،ڕنووی بەفریش دەتاوێ
وەرە تاوێ بەرەو ئامێز و سینە
پشکۆ یاسینی

ئەمشەو لە هیچ شەوێ ناکا،
کازیوە قەت بە ڕۆژ ناگا،

کەس میوانی "یەلدا"م نییە
هیچ دەستێ لە دەرکە نادا.
سیمین چایچی
(بەشێک لە شیعری "یەلدا")

سێران حوسێنی
یەلدا،
بێ سوور و ساتی خۆی
هەناری کردە قوربانی،
ئەو،
بە هەزار و یەک دەنک
شەو دەخافڵێنێ بە خۆی و
ڕۆژ خۆش ئەکا بێ بەیانی!.

یەڵدا
حەسەن نازدار
1
شەوی کورد
درێژترین یەڵدای
دونیایە……
کە هەرگیز خۆری
لێ هەڵنایە.
2
یەڵدا
خەمی بێکۆتایی کوردە
لەو ڕۆژەوەی کە لێرە
چادری بێکەسی هەڵدا.
3
یەڵدا
چاوەڕوانیی ئەنفال و
بێبەختیی کورد و
تەنیایی خودایە
کە هەرگیز کۆتاییان نایە.

یەڵدا
کەریم حیکمەتی

لە مانگێک دەگەڕا ناخم،
تریفەی کە زەوی تەڕ کا و
بژاکێنێ بێتاقەتیم،
لە ڕووبارێک،
خوڕەی کە تەنیاییم تووڕ دا و
لیپاولیپی شەپۆلم کا،
لە تۆیەک دەگەڕا دڵم،
کە هێمای مانگ و ڕووباری و
دەسپێکی وەرزێکی سپی…

یەلدا
ئازاد سەیید ئیبراهیمی(هێگر)

چلەیە و بێژە چلۆن ئەو شەوە تەی بێ،گوڵەکەم؟
مەگەر ئەم بێکەسییەم چارە بە مەی بێ،گوڵەکەم
لە منا تاری ژیان،تان و تەلی تازە چڕا
خەفەتم چاری بە نۆتی گۆی نەی بێ،گوڵەکەم
بە هەنیی لێو و دەمت،شەوچەرە شیرینە،وەلێ
لە پەنا سێو و هەڵووچە و بەری بەی بێ،گوڵەکەم
نە بەرەو تەشقی شەوەق من دەچم،ئەر بێت دەسم
نەگرێ پرچی شەوت،مەیکە بە عەیبێ،گوڵەکەم
لە شەوی بێفەڕی ئەم ژینە کە یەلدایە هەموو
سەحەری ئەو گەلە چەوساوەیە کەی بێ،گوڵەکەم؟

هەتاوم گەرچی شەو ساتی چلە و یەلدایە،ئەمشەو
لە لێواری دڵم چی بوو سەری هەڵدایە،ئەمشەو
کە دێ با،وەرزی پاشایی سەهۆڵ و بەستەڵەک بێ
وەکوو نەورۆزە ئاواتم لە باخەڵدایە،ئەمشەو
ئازاد سەید ئیبراهیمی(هێگر)

شەوی یەڵدا
ستار ئەحمەد

بە عومری وەک شەوی یەڵدا،
بە تاریکیی قەدەر کوێرم،
بە بادەی عەدەم سەرمەستم،
دێوانەی لووتکە و هەڵدێرم،
چوون ڕزاوم لەگەڵ شیعرا،
شەو گیانی خۆم لە کێش دەنێ،
لەگەڵ چوونی ساتی عەشقا،
خەم،گۆڕم بۆ هەڵدەکەنێ
لە هێرەی ڕۆژگاری تاڵ و
لە بەدبەختیی عومری ڕەهام
ڕۆحم لە جەستەما دەمرێت،
کاسەی مەرگی شەوی یەڵدام.

خۆرێک لە پاڵ شەوی یەڵدا
چنوور نامیق

بە دیار کوانووی شەوی یەڵداوە دانیشتووم،
مێژوویەک شەوگاری تەنیا ئەسووتێنم،
هەناسەی ئۆغرێکی دوور لە دەروونما دێت و دەچێ،
نەزەر ناکەم و تەماشات ئەخۆمەوە،
والێوم شەکرە خەم ئەگرێ،
ئیرەیی بە نێتەکانی خەیاڵبوونم،
ئەوەندەی تر نامۆت ئەکا…
ئەی ئادەم،
من کچی خۆرم،
وریا بە
نەبا تەماشات لە خەمی چاوما داگیرسێ،
ناڵەم ئاوەدانی قەقنەس ئەسووتێنێ،
ئاگەدار بە پەنجەت بە پرچم گڕ نەگرێ،
دڵنیا بە
بە ماچێکی زەوتکراوم،

خەیاڵ نابی،
ئیرەیی بە نووری چاوم،
بینینت ڕۆشنتر ناکا،
ئێستاکە من زۆر ئازادم،
وریا بە ئاشنای ئازیزم،
چرپەکانت وەک نزای مۆمێکی لەرۆزک،
لە ناخمدا لە بیر نەچێ!
ئێستا من دڵم ئازادە،
خاڵییە لە خەونەکانت،
وریا بە ئاشنای ئازیزم،
وڵا تێکم،ئاڵام ناوێ
ئاگردانی یەڵدایەکی بێ حیکایەتی پیاوانم….
ئێستا،تاراوگەم لە مەنفا
ئێستا،مەنفام لە تاراوگە،
حەزەر ناکەم و ڕێ ئەبڕم،
نەزەر ناکەم و تەماشات ئەمخواتەوە،
ئێستا خاڵیتر دەبێژم،
نا،هیچ ئاڵایەکم ناوێ،
ڕێ نادەمە هیچ ئیمپراتۆرێکی تینوو،
بۆ ساتێ بمکاتە پەنا!
ئاشنای هەناسە و دیدەنیم،
من ئێستاکە کچی خۆرم،
وریا بە،وریا بە
پەنجەت بە تاڵەکانی پرچمەوە دانەگیرسێ!!

…شەوی یەڵدا…
ساڵەح هەلاج

ئەمشەو ئاسمان
تارای سپی داوە بەسەر بووکی زەوی.
بوون پڕ دەکات،
لە شەوچەرەی هەنارەکان.
گوێی مەست دەکات
لە ئاوازی ترپەی باران.
ئەمشەو یەڵدا،
میوانێکی باڵا بەرزە

بۆی هاڵاوی ئاگردانە و
سۆز و بەزەی خواوەندە.
شەونشینی نوێژی عەشقە
لە تام و بۆی ڕەزازەکان…

بۆ شەوچلە
ئەسعەد کەوکەبیان(ساڕێژ)
شەوە و شووشەی شەراب و شیعری شاکار
شەوم شەق کرد بە شەوقی وەسڵت، ئەی یار
شەوە و شەوقی ویساڵت شەهد و شەکرە
شەوە و شێوەی شیرینت،مانگی شەوگا

زستان،
ئاخری ڕۆژێک باز دەدەم بەسەرتدا
یەلدای چاوەڕوانی
ماندووم ناکات.
مستەفا هوشیار

شـــــەوی یـەڵـــــدایـــە؛ (لاڤـــا)م لا مــەکـــە
بۆتان لەتیف ماویلی

ئەم شەو،
پاییز دەستی ئەخاتە ناو دەستی زستان
ئەوە یەکەمین شەوی دیدارە وا درێژە !؟..
ئەوە یەکەم پشکوتنی گوڵی زارە وا درێژە!..
ئەوە یەکەم تێکەڵبوونە وا درێژە ؟!..
پاییز:
ئەوە لەدایکبوونی تۆ و مەرگی منە!
ئا لەو شەوە،
من چاوی مانگیم لێک ئەنێم!..
ئاسمان بە فیستانێکی ڕەش
دڵی بۆ خاک ئەکاتەوە و ڕۆندک ئەڕێژێ!..
ئەم شەو تاریکی لێک دەکشێت،

هەموو ڕەنگێک ئەخواتەوه و
شەوی دەیجووری گەردوونە وا درێژە!..
ئەمە شەوی هەڵوەرینی تریفەی چاوی ه□یقیمە!..
ئەمە شەوی زانی تۆیە
ئەمە شەوی دامانی هەموو ڕەنگێکە!..
ئەمە شەوێکی هێدمایی زایەڵەی زار و پ□یقیمە!..
وەرە ئەی گوڵ،
به چاوی ئاڵۆز ببینە
ئەڕژێ سۆزم ، ئەڕژێ چێژم!..
ئەمە شەوی ژانی گەردوون
ژانی هاواری وجوودە کە ئەڵێ چرا ئەنێژم!..
زستان:
ئەمە شەوی گریانی تۆ و بزەی منە!..
ئەمە شەوی یەکەمین تەوقەی ژوانە!..
ئەمە شەوی ئامێزی بەیەک سپاردن
ڕەنگی ڕەشی چاوی منە ئەی پاییزێ!..
له دڵی تۆ هەڵی دێنم ئەی گەشکەی پەروانە!..
پاییز:
نا بێ یار به بێ تۆ نا بێ!..
شەوی یەڵدا بێ چرا بێ!؟..
ئاشقی تۆم خودایە دڵم سارد، نا بێ!..
نا بێ گوڵ، نا بێ
به بێ تۆ شەو شکاوی واگاهاتنە
هەر چی دەبێژم دڵم سارد، نا بێ!..
شەوی یەڵدایە ئەی یار،
وەک نالی دیدەم دوور له تۆ بێ نوورە!..
دڵم مەعزوول،مایل به دیدەی تۆیە
له غوربەتدا تێنی و مەهجوورە!..
نا بێ مانگ، نا بێ
شەو بێزارە لە دەیجووری
شەوی یەڵدایە
نا بێ گوڵێ ڕژدی نا بێ!..
لە (لاڤا)م لا مەکە
گێنگڵە بەسە گوڵم دڵساردی نا بێ!..
خودایە..
شەوە درێژ ڕاکشاوە له بێدەنگی!..
چەمانەوه و کڕنۆش

حاملاندنی گوڵ و دادانەوەی ڕۆشنایی!..
ف□رh□نگۆک:
لاڤا: ڕجا
گێنگڵە:هاتوچۆی بێسوود.
حاملاندن:تەربیەتدان.
دادانەوە: داباری ن

بۆیە من لە شەو بێزارم
چونکە تۆم تێدا لە دەست دا،
جا چی لە بەختی شوومم کەم
شەوگارەکان
درێژن وەک شەوی یەڵدا.
هەردی محەممەد

یەلدا
هۆمەر نۆریاوی

ئەگەر هاتی"یەلدا"وەرە
چیرۆکی دڵ درێژ درێژ
ناخیش پڕپڕی کەسەرە.
ئەگەر هاتی تەنیا وەرە،
ئەچینەوە سەر گردەکەی پەنا ماڵتان،
زەمەن بە دڵ ئەسپێرین و
ئەچینەوە ئەو دەمانەی
عالەم چۆڵ و ئێمەش دوور دوور،
لەم هەموو هات و خەبەرە.
کەچی لە پڕێک،
دەنگێ دێت و ڕۆشنایی
شەودرەنگان ئەشڵەقێنێ:
کچێ لە کوێی؟
دە وەرەوە،شەو ڕاشکا،
زوو بە زوو،دەی
وا سەحەرە.

دەرەنجام:

هەر چۆنێک بێت شەوی چلە(یەڵدا،یەلدا)بە درێژاییی مێژووی کورد خاوەنی سەنگ و بەهای خۆ بووە و تا بەمڕۆ هاتووە بەڵام مخابن لەو هەموو تایبەتمەندیی و خەسڵەتە جوانانەی نێو ئەم شەوە،نها،تەنێ یادکردنەوەکەی بە شێوەی چاولێگەری بۆ ئێمە ماوەتەوە و دابونەریت و ڕۆح و سۆز و خۆشەویستییەکەی جارانی لەبەر داکەندراوە. ڕەنگە لێرە و لەوێ هەبێت دەڤەرێک،گوندێک یان خێزانێک،هێشتا لێوانلێو لەو پرسە جەوهەرییانەی نێو شەوی چلە بێت بەڵام بە دڵنیاییەوە بەشی فرەی ئەوەی ئێستا لە تۆڕە کۆمەڵایەتییەکان و…دەخرێتە بەر دیدە،زێتر وێنە و دیمەنی بێڕۆحی ئەو شەوەیە بۆ پڕکردنەوەی کەلێنە دەروونییەکانی ئینسانی ئەم سەردەمە کە ئومێدە تا دێت مرۆ فرەتر ئاوڕ لەو پرسانە بداتەوە کە گەشە و نەشە بە گیان و ڕۆحی دەبەخشن.

سەرنجێک: بۆ وتن دەشێت بەشێکی ئەم بابەتە لە ژمارە 26ی بڵاڤۆکی"لووتکە"دا کە لە شاری"سنە"ی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دەردەچێت،چاپ و بڵاو بووەتەوە.

تێبینیەک لەسەر دادگایی ناتانیاهو!.. عوسمانی حاجی مارف

جگە لە دادگایکردنی ناوخۆیی بۆ ناتانیاهۆ، دادگای تاوانە نێودەوڵەتییەکان لە ٢١ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٤دا، فەرمانی دەستگیرکردنی بۆ ناتانیاهۆ دەرکرد، بەهۆی بەرپرسیارێتی لە تاوانەکانی جەنگ و تاوانەکانی دژی فەلەستینییەکان لە کەرتی غەززەدا، لە شەڕێکی دوو ساڵەدا کە ئیسرائیل زیاتر لە ٧٠ هەزار فەلەستینی کوشت و ١٧٠ هەزار کەسی دیکەی بریندارکردوە، چونکە ئەم تاوانەی دژ بە دانیشتوانی غەزە بە گەورەترین و قیزەوەنترین تاوان

بە حساب دێت لە سەرەتاکانی سەدەی بیست و یەکدا.
بەڵام پێدەچێت ناتانیاهۆ بڕیاریدابێت کە دەستایەتی خۆی لەگەڵ ترەمپدا، بە ئەو پشتگیرییە بەهێزەی لەکاتی شەڕی درندانەی دژ بەغەززەدا وەریگرتبوو، بەکاربهێنێت، بۆئەوەی لەچەندین بەنەدا فشار بخاتە سەر حکومەتی ئیسرائیل تا لێی خۆشببن! لە ١٣ی تشرینی دووەمی ٢٠٢٥، ترەمپ نامەیەکی فەرمی بە نووسینگەی هەرزۆگ سەرۆکی ئیسرائیل نارد و بە فەرمی داوای لێبوردنی ناتانیاهۆی کرد. ترەمپ، ناتانیاهۆی بە سەرۆک وەزیرانێکی درەوشاوە و یەکلاکەرەوە لە سەردەمی جەنگدا وەسفکرد، گوایە دوای ئەو هەموو هەرەشە دژە مرۆڤایەتیە، ئێستا ئیسرائیل بەرەو سەردەمی ئاشتی دەبات!
پارێزەرانی ناتانیاهۆ لە نامەکەیاندا بۆ ئیسحاق هەرزۆگی سەرۆککۆمار ڕایانگەیاندووە، لێخۆشبون دەبێتەهۆی ئەوەی ناتانیاهۆ هەمووکات توانا و وزەی خۆی بۆ پێشخستنی ئیسرائیل لەمکاتە سەختانەدا تەرخانبکات، هەروەها دەڵێن "پێشبینی پێشهاتە نائاسایەکان دەکرێت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا". بەیە وەها بەیان دەکەن، کە ئەو لێکتێگەیشتنانەی کە لەنێوان ئەمریکا و ئیسرائیل و دەوڵەتانی عەرەبی و وڵاتانی دیکەدا شێوە دەگرن، پرۆسەیەک پێکدەهێنن کە پێویستی بە ئامادەکاریەکی بەرفراوان و هەوڵی دیپلۆماسی و ئەمنی و گرنگیدانی بەردەوامی دەبێت، واتە چاوپۆشی بکرێت لە تەواوی ئەو تاوانانەی ناتانیاهو کە دنیای هەژاند.
لەلایەکی ترەوە نەیارانی ناتانیاهۆ پێشنیاری ئەوە دەکەن کە پێویستە ناتانیاهۆ لە سیاسەت خانەنشین بکرێت، یان بانگەوازی هەڵبژاردنی پێشوەختە بکات و دان بە تاوانەکەیدا بنێت پێش ئەوەی داوای لێبوردن بکات. بەڵام ناتانیاهۆ ڕایگەیاندووە کە داوای لێبوردن ناکات بۆ ئەو تۆمەتە تاوانکاریەی کە ئاراستەی کراوە.
ئەم داوایە کە بە ناتانیاهۆ خراوەتەڕوو، درزێکی لە ئیسرائیل دروست کردووە، بەشێک لە وەزیرەکانی حکومەت پشتگیری لە پێدانی لێبوردنەکەی دەکەن، هاوکات ئەپۆزسیۆن داوایان لە هەرزۆگ کردووە کە پەسەندی نەکات، هۆکارەکەشی دەگەڕێتەوە بۆ ڕەتکردنەوەی ناتانیاهۆ لەداننان بە تاوانەکەی و کشانەوە لە ژیانی سیاسی.
میدیا ئیسرائیلیەکان لەزاری بەرپرسانەوە ڕایانگەیاندووە، پێداچوونەوە بە داواکاریەکەدا ماوەیەکی زۆری دەوێت، ئایا ناتانیاهۆ لێخۆشبوون وەردەگرێت لەبەرامبەر ئەو تۆمەتانەی ئاراستەی کراوە؟ وە بنەمای یاسایی ئەم داواکاریە مشتومڕاویە چیە؟
نووسینگەی ئیسحاق هەرزۆگ، لە ١ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٥دا ڕایگەیاند، سەرۆککۆمار "هیچ مەرجێکی دانەناوە" بە داواکاریەکەی ناتانیاهۆ، بۆ لێخۆشبون لە دادگایکردنی گەندەڵیەکەی و کوشتاری بە

کۆمەڵ، لە بەیاننامەکەدا ئاماژە بەوەکراوە کە هێرزۆگ هێشتا دەستی بە گفتوگۆکردن لەسەر ئەو بابـەتە نەکردووە، جەختی لەوە کردووەتەوە، کە ناچێتە ژێر کاریگەری فشارەکانی هیچ لایەنێکەوە و بەرپرسیارانە و بە جدیەکی پێویستەوە داواکاریەکە ل▯ بەرچاو دەگرێت!.

ڕۆژنامەی عیبری هارێتز بڵاویکردەوە، پێدەچێت هێرزۆگ داوای ئیمتیازات لە ناتانیاهۆ بکات ل▯ بەرامبەر لێخۆشبوونی سەرۆکایەتیدا، وەک دامەزراندنی کۆمیسیۆنی لێکۆڵینەوەی حکومەت لە ڕووداوەکانی ٧ی ئۆکتۆبەر، ڕاگرتنی یاسادانان دژی دەسەڵاتی دادوەری، یان ڕێگریکردن لە کۆنترۆڵکردنی حکومەت بەسەر میدیاکاندا.

بەپێی سەرچاوە نزیکەکانی هیزرۆک کە پێشتر قسەیان لەگەڵ کردووە، ئەو بەو بڕوایە ها تۆتە دەرەوە کە کراوەیە بۆ بەدواداچوونی ڕێککەوتنی لێخۆشبوون، کە کۆتایی بە دادگاییکردنی ناتانیاهۆ دەهێنێت. هێرزۆگ مەبەستی خۆی ڕون نەکردۆتەوە، بەڵام ڕەنگە هەوڵی ئەوە بدات “پاکێجێک” لە ب▯▯ننامەکان لە ناتانیاهۆوە دەست ب▯ر بکات وەک بەشێک لە هەر لێخۆشبوونێک.

گومانی تێدانی▯ کە ناتانیاهۆ هەوڵی کڕینی کات و تێکەڵکردنی کارتەکان ئەدات، داواکاریەکەی لەکاتێکی هەستیاردایە، چونکە ئیسرائیل بەشێوەیەکی کاریگەر چووەتە ناو ساڵێکی هەڵبژاردنەوە کە بڕیارە لە مانگی تشرینی یەکەمی داهاتوودا بەڕێوەبچێت، مەگەر هەڵبژاردنەکان نەه▯ن▯ر▯نە پێشەوە، لەهەمانکاتدا داواکاری ناتانیاهۆ بۆ لێخۆشبوونە بەبێ دانانی ب▯ تاوانەکانیدا، ئەمەش بۆ ناتانیاهو مەبەستی سیاسی ڕوونی هەیە، بۆ پاراستنی مانەوەی ل▯ دەسەڵاتداو ▯ستانەوە ل▯ بەرامبەر ئۆپۆزیسیۆندا.

لە ٢ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٥دا، خۆپیشاندەران خۆپیشاندانێکیان لە دەرەوەی شوێنی نیشتەجێبوونی ناتانیاهۆ لە قودس ئەنجامدا، داوای ڕەتکردنەوەی داواکاریەکەی بۆ لێخۆشبونی کرا، لە دۆسیەکانی گەندەڵی دژی ناتانیاهۆ، خۆپیشاندەران داوای دادگاییکردنی ناتانیاهۆیان کرد، بە ئاماژەدان بەوەی کە “ئیسرائیل لەژێر پاراستنی ترەمپدا نییە”، ئەمەش لە بەرامبەر داواکاریەکەی ترەمپە بۆ لێخۆشبوون. هەروەها داوای “تەواوکردنی لێکۆڵینەوەکان و گەیاندنی بەرپرسان بۆ دادگا و پێکهێنانی کۆمیسیۆنێکی فەرمی لێکۆڵینەوە لە ڕووداوەکانی ٧ی تشرینی یەکەمی ٢٠٢٣”یان کرد.

ئەم دۆسیەیەی دادگاییکردنی ناتانیاهو بووەتە تاقیکردنەوەیەکی چارەنووسساز بۆ راستی دیموکراسی لە ئیسرائیلدا، کە دابەشبووە لەنێوان لایەنگرانی سیستەمی دادوەری و لایەنگرانی ناتانیاهۆ،

هەروەها ڕوی نامرۆڤانەی ترامپ و دیموکراتخواز و سۆشیال دیموکراتەکانی ڕۆژئاوای ئاشکراکرد، دادگایکردنەکەی ناتانیاهۆ، توانای سیستەمی دادوەری تاقیدەکاتەوە بۆ لێپرسینەوە لە سەرۆکوەزیرانی دانیشتوو لەسەر ئەو تاوانانەی کە ئەنجامیانداوە، بەڵام چۆنیەتی لێپرسینەوەو پرۆسەی دادگایی و داوای لێخۆشبون، بۆتە لادانی ئەو ڕوپۆشەی کە ئیسرائیل و ڕۆژئاواو ئەمریکا نمونەی دیموکراسین!.
ئەوەی شایانی باسە لە ٣٠ـی تشرینی دووەمی ٢٠٢٥نوسینگەی ناتانیاهۆ لە بەیاننامەیەکدا، ڕایگەیاندوە کە ناتانیاهۆ بەشێوەیەکی فەرمی داواکاری لێخۆشبونی ئاراستەی ئیسحاق هێرزۆگ کردووە، ڕاستەخۆ داواکاریەکەی گوێزراوەتەوە بۆ بەشی یاسایی بە مەبەستی لێکۆڵینەوە و لێپێچینەوە لە دۆسیەی ئەو تۆمەتانەی ئاراستەی کراون.
ڕاگەیەندراوەکە، ئاماژەی بەوەش کردووە کە ناتانیاهۆ دانی بەو تۆمەتانەدا نەناوە کە ئاراستەی کراوە، لەبری ئەوە پاساوی سیاسی پێشکەش کردووە نەک یاسایی بۆ بڕیاردان لەسەر لێخۆشبوونەکەی، ئەمەش لە دۆخی وێرانکاری و کوشتاری بەکۆمەڵی خەڵکی غەززە کە یاریەکی سیاسیە ئەمریکا و ترامپ و ناتانیاهۆو ئیسرائیل نمایشی دەکەن. دەیان هەزار ئینسان بونەتە قوربانی و چەندین شارو ماڵ وێران بون، بێباکانە لە بەرامبەر ئەو کارەساتانەدا، باسوخواز بۆتە دادگایکردن یان لێبوردن لە ناتانیاهۆ، ئەمەش ریسوابون و ئابڕوچونێکی مێژوویی سەرەتای سەدەی بیست و یەکی ململانێکانی سیستمی سەرمایەداریە.
ناتانیاهۆ لە داوای لێبوردنەکەیدا، نە دانی بە تاوانەکەیدا ناوە و نە پەشیمانی خۆی دەربڕیوە، بەوپێیەی سەرۆککۆمار دەسەڵاتی ئەوەی هەیە کە تەنانەت بەبێ سزادانیش لێی خۆشبێت. هێرزۆگ وەڵامی داواکاریەکەی ناتانیاهۆی دایەوە و ڕایگەیاند “بەجدی بیری لێدەکاتەوە”، بەڵام داواکاریەکەی ناتانیاهۆ بۆ لێخۆشبون، مشتومڕێکی بەرفراوان و نیگەرانیەکی گەورە” ی لەناو کۆمەڵگەی ئیسرائیلدا دروست کردووە.
بەگوێرەی ڕاپرسیەک کە کراوە، دەریخستووە، ٤٤٪ی ئیسرائیلیەکان، دژایەتی پێدانی لێبوردن بە ناتانیاهۆ دەکەن، لە بەرامبەر ئەو تۆمەتی گەندەڵیەی ئاراستەی کراوە، هاوکات ٣٩٪ پشتگیریان کردووە و ١٧٪وەڵامیان نەبووە.
ماوەیەک لەمەوبەر ترامپ نامەیەکی بۆ هێرزۆگ ناردوە، داوای لێ کردووە بیر لە پێدانی لێخۆشبوون بە ناتانیاهۆ بکاتەوە. هەروەها ترەمپ دۆسیەکانی دژی ناتانیاهۆی بە “دادگاییەکی سیاسی و ناڕەوا” ناو بردووە.

هێرزۆگ، داواکارییەکەی ترەمپی ڕەتکردۆتەوە ڕایگەیاندوە، ئەگەر ناتانیاهۆ ئارەزووی لێخۆشبوونی هەیە، ئەوا دەبێت داواکارییەک پێشکەش بکات کە دان بە تاوانەکانیدا بنێت.
واقعییەتی دادگاییکردن یان لێخۆشبونی ناتانیاهۆ، لە چوارچێوەی ئەو نەخشە سیاسییەدایە کە ئەمریکاو ئیسرائیل، دوای داگیرکاری و هەوڵی زیاتر بۆ بەرجەستەکردنەوەی باڵادەستیان بەسەر ناوچەکەدا وفەرامۆشکردنی چارەنوسی فەلەستین و کوشتاری بەکۆمەڵ، کێشەکە بەرتەسک دەکەنەوە، کە ناتانیاهۆ ڕووبەڕووی سێ تۆمەتی تاوانکاری دەبێتەوە، کە بریتین لە بەرتیلدان، ساختەکاری و پێشێلکردنی متمانە لە سێ دۆسیەی جیاوازدا. بەڵام لە دنیای واقعی هێرشی لەشکرکێشی و بەردمانی غەزە و کوشتاری بەکۆمەڵ ئەو کەیسەیە کە پێویستە تەواوی دەسەڵاتدارانی ئیسرائیل لێپرسینەوەیان لێبکرێت و دادگایی بکرێن.

ئەدەبی سەبەر و میهرەجانی مۆمیاکراوەکان.. ستار ئەحمەد

لە سایەی حوکمڕانیی سی و پێنج ساڵیدا ، دیاردەیەکی مەترسیدار نەک هەر کایەی ئەدەبی، بەڵکو مێژووی مەعریفیی نەتەوەیەکی شێواندووە. لێرەدا، داهێنان پێوەر نییە، بەڵکو "وەلا" و "سەرشۆڕکردن" بۆ ئایدۆلۆژیایەکی دیاریکراو، ناسنامەی نووسەر دیاری دەکات. ئەوەی دەیبینین، میهرەجان نییە بۆ زیندووکردنەوەی وشە، بەڵکو نمایشێکی سارد و سڕی ئەو "مۆمیاکراوانەیە" کە تەنها بە فۆرمالیتی حیزب بە زیندوویی ماونەتەوە.

١. مۆمیاکراوەکان کێن؟
مۆمیاکراوەکان ئەو سوپایە لە "بەناو نووسەرانەن" کە ساڵانێکی درێژە هیچ بەرهەمێکی زیندوویان نییە، نە زانیارییەکی نوێیان بە کتێبخانەی کوردی بەخشیوە و نە داهێنانێکیان لە فیکردا کردووە. ئەوان وەک پەیکەرە بێ گیانەکان، تەنها بۆ پڕکردنەوەی کورسییەکانی ڕیزی پێشەوەی میهرەجانەکان و بۆ چەپڵەلێدان بۆ دەسەڵات ئامادە دەکرێن. ئەوان لە ڕووی ئەدەبییەوە مردوون، بەڵام حیزب بە خەڵات و

پیاهەڵدان، وەک "ئەستێرە" نیشانیان دەدات.

٢. ئەدەبی سێبەر و تەزویرکردنی مێژوو

کاتێک دەسەڵات هەڵدەستێت بە چاپکردنی کتێبی "ئەستێرەکانی کورد" یان هەر ئینسایکلۆپیدیایەکی تر و ناوی داهێنەرە ڕاستەقینەکان دەسڕێتەوە تەنها لەبەر ئەوەی لە دەرەوەی بازنەی حیزبن، ئەمە تەنها نادادی نییە، بەڵکو تیرۆرکردنی مێژووە. ئەم "ئەدەبی سێبەرە" دەیەوێت نەوەکانی داهاتوو وا تێبگەن کە لوتکەی ئەدەبیاتی ئەمە ئەو ناوە بێ ناوەڕۆکانە بوون کە لە سێبەری حیزبدا گەورە کراون.

٣. تیرۆرکردنی داهێنان لە نێو نەوەی نوێدا

کارەساتی گەورەتر لێرەدایە؛ کاتێک گەنجێکی بەهرەمەند دەبینێت مەرجی دەرکەوتن و بوون بە "ئەستێرە" تەنها لە ڕێگەی مەکتەبەکانی حیزبەوە تێدەپەڕێت، تووشی بێ ئومێدییەکی کوشندە دەبێت. ئەم سیستەمە نەوەیەک پەروەردە دەکات کە لە جیاتی خوێندنەوە و قووڵبوونەوە لە مەعریفە، فێری "هونەری ماستاوکردن" و چەپڵەلێدان ببن. نەوەی نوێ کاتێک دەبینێت بلیمەتەکان گۆشەگیر کراون و مەمیاکراوەکان خەڵات دەکرێن، تێدەگات کە لێرە "قەڵەم" نرخێکی نییە ئەگەر ڕەنگی حیزبی نەبێت، ئەمەش وای کردووە کوردستان ببێتە ژینگەیەک کە داهێنان تێیدا دەخنکێنرێت و تەنها "کۆیلەی ئایدۆلۆژی" بەرهەم دەهێنێت.

٤. سی و پێنج ساڵ لە پەراوێزخستنی بلیمەتەکان

کارەساتەکە لێرەدایە؛ نووسەرێک تەمەنی خۆی لە پێناو وشەدا بەسەر دەبات، خاوەنی ئاستێکی ئەدەبیی بەرزە، بەڵام چونکە نابێتە "مەمیاکراوی نێو میهرەجانەکان" و نایەوێت شکۆی وشە بە پلە و پۆست بفرۆشێت، نەک هەر ڕێزی لێ ناگیرێت، بەڵکو بێبەش دەکرێت لە سادەترین مافی خۆی لە نیشتمانەکەیدا. کوردستان کراوەتە موڵکی چەند کەسێکی دیاریکراو، و هەر کەسێک لە دەرەوەی ئەو بازنەیە بێت، وەک بێگانە مامەڵەی لەگەڵ دەکرێت.

بەکورتی ؛

ئەم دۆخە نادروستە، نەوەیەکی بێئومێد و زەوقێکی گشتیی شێواو بەرهەم دەهێنێت. بەڵام دەبێت ئەو "بەناو نووسەرانە" بزانن، کە مێژوو بە فەرمانی حیزب نانووسرێتەوە. مەمیاکراوەکان هەرچەندە بە زێڕیش داپۆشرێن، هەر تەرمێکی بێ گیان و لەگەڵ یەکەم بای گۆڕانکاریدا، تۆزیان لێدەنیشێت. تەنها ئەو داهێنەرانە دەمێننەوە

کە بە قەڵەمی ئازاد و لە پێناو مرۆڤایەتیدا نووسیویانە، نەک ئەوانەی لە پەراوێزی میهرەجانە حیزبییەکاندا خەریکی کێنەش بردنن.

ئایا کوردستان دەبێتە زیمبابۆی؟.. ئاگری قادر

لە 8ی کانوونی دووەمی 2025، کۆماری گەلی چین دامەزراندنی دامەزراوەیەکی لە هەولێر ڕاگەیاند کە بە کۆمەڵەی دیواری گەورە ناسراوە، نە ڕاوێژکاری بۆ کارکردن لەسەر پەیوەندییەکانی کورد و چین دەستنیشان کرد. دوای هەفتەیەک، لە ١٥ی کانوونی دووەمی ٢٠٢٥، پەکین بە فەرمی ناوەندی لێکۆڵینەوەی دەستپێشخەری شارستانییەتی جیهانی- چوارچێوەیەکی جیهانی ڕاگەیاند کە وەک سەکۆیەک بۆ گفتوگۆی کولتووری، ئاڵوگۆڕی شارستانی و لێکتێگەیشتنی یەکتر پێشکەشکرا،لە ڕووکەشدا ئەم پێشهاتانە بێهێشکەر و تەنانەت بنیاتنەریش دەردەکەون. بەڵام ئەزموونەکانی ئەفریقا، ئاسیا و بەڵکان ئەوە پیشان دەدەن کە ئەم جۆرە دەستپێشخەرییانە بە دەگمەن بێلایەنن. بەڵکو زۆرجار وەک بەشێک لە ستراتیژێکی درێژخایەن بۆ دووبارە داڕشتنەوەی ڕەفتاری سیاسی، ژیانی فیکری و ڕێکخستنی ستراتیژی لە کۆمەڵگا میواندارەکاندا کاردەکەن. پرسیاری سەرەکی چیتر ئەوە نییە کە ئایا کوردستان سوود لە پەیوەندی لەگەڵ چین وەردەگرێت، بەڵکو ئەوەیە کە ئایا لە قوڵایی و سروشتی ئەو مەترسیانەی کە تێیدایە تێدەگات؟

گەورەترین هێزی ستراتیژی چین زۆرەملێی سەربازی نییە بەڵکو دەسەڵاتی دانانی کارنامەیە. دامەزراوەکانی وەک کۆمەڵەی دیواری گەورە و دەستپێشخەری شارستانییەتی جیهانی بۆ ئاشکرا کۆنترۆڵ ناسەپێنن؛ ئەوان جیهانبینی چین ئاسایی دەکەنەوە لە ڕێگەی کولتوور، ئەکادیمی و بەشداریکردنی نوخبە لە چەندین وڵاتدا ئەم دامەزراوانە بیرۆکەی وەک ڕێژەیکردنی دیموکراسی و مافی مرۆڤ وەک “تایبەتمەندی کولتووری”.

چوارچێوەدان بە سەقامگیری تاکڕەوانە بە باڵاتر لە لەپرسینەوەی دیموکراسی وێناکردنی ڕەخنە لە چین وەک “لایەنگری ڕۆژئاوایی” یان “دژە گەشەسەندن”.

مەترسییەکە لە سانسۆردا نییە، بەڵکو لە خۆسانسۆریدایە. بە تێپەڕبوونی کات، ڕۆشنبیران و ڕۆژنامەنووسان و داڕێژەرانی سیاسەت ئەم گێڕانەوەیانە دەخەنە ناوەوە و بەو پێیە ڕەفتارەکانیان ڕێکدەخەن. ئەم شێوازە لە زیمبابەی، کەمبۆدیا و سربیا بەدی کراوە، کە بوونی چین گوتارەکانی بەبێ سەرکوتکردنی ئاشکرای دارشتووە.
دانانی ڕاوێژکاران، کەسایەتییە کولتوورییەکان، ئەکادیمییەکان و ڕۆژنامەنووسان ڕەمزی نییە- ئەوە ستراتیژییە. چین بەدوای جەماوەری جەماوەریدا ناگەڕێت؛ بەدوای دەسەزی نوخبەدا دەگەڕێت،لە سەرانسەری ئەفریقا و بەڵکان، گرتنی نوخبە لە ئەنجامدا،سیاسەتمەداران بەرگری لە گرێبەستە ناشەفافەکانی چین دەکەن،خۆدوورگرتن لە ڕۆژنامەنووسان لە ڕاپۆرتی لێکۆڵینەوە لەسەر پڕۆژەکانی چین،زانکۆکان بەدەرکردنی بابەتگەلی هەستیار لە ئەجێندای توێژینەوەکان،لە کوردستان ئەم مەترسییە توند و تیژە. ئەگەر تۆڕەکانی نوخبە وابەستەی دەستڕاگەیشتن، پارەدان، یان پرۆستیژی چینی بن، ژێردەستەیی ئەکادیمی و کۆنترۆڵکردنی زانیاری بەرهەمدەهێنێ.
کاتێک ئەو پرۆگرامانەی کە لەلایەن چینییەوە پارەیان بۆ دابین دەکرێت دەچنە ناو زانکۆ و ناوەندەکانی توێژینەوە، ئازادی ئەکادیمی دەبێتە مەرجدار. حاڵەتە بەراوردکارییەکان لە مالیزیا، تایلەند، و بەشێک لە ئەفریقا شێوازەکانی دووبارەبوونەوەی نیشان دەدەن، کە بودجەی توێژینەوە بەستراوەتەوە بە بابەتەکانی "قبووڵکراو"،وەدەرنانی بێدەنگی بابەتی سیاسی هەستیار،کۆنفڕانس و ئاڵوگۆڕەکان بێ ڕەزامەندی سیاسی فلتەر دەکرێن،ئەمەش دەرئەنجامە درێژخایەنەکەی وابەستەیی فیکرییە. کە تەواوی نەوەکانی داهاتوو بەبێ بەرکەوتن بە دیدگای ڕەخنەگر سەبارەت بە چین ڕادەهێنرێن، ئەمەش شیکاری سیاسەتی سەربەخۆ و بیرکردنەوەی ستراتیژی لاواز دەکات. بۆ کوردستان ئەمە هەڕەشە لە بناغەکانی بڕیاردانی سەروەری،چین میدیا قەدەغە ناکات؛ جێگەی گێڕانەوەکان دەگرێتەوە.
لە ڕێگەی بەرنامەکانی ڕاهێنان، هاوبەشی و دەستڕاگەیشتن، چیرۆکەکانی لایەنگری چین گەورە دەکرێن لە کاتێکدا ڕاپۆرتکردنی ڕەخنەگرانە وەک ناپیشەیی دەناسێندرێ،زیمبابەی و بەرهەنانی چینی وەک ڕزگارکردن پێشکەشکرا نەک وەکو هەڕەشەی کاریگەری گەندەڵی پەیوەست بە پڕۆژە بیانییەکانەوە ،کوردستانیش مەترسیی دەرئەنجامێکی هاوشێوەی لەسەرە: نەک بێدەنگی، بەڵکو کۆدەنگییەکی دروستکراو کە وردە وردە فرەیی دەشێوێنێت،لە مۆنتینێگرۆدا، بەکارهێنانی قەرزەکان هەڵبژاردنی سیاسەتی نیشتمانی سنووردار کرد،لە کەمبۆدیا، یەکخستنی سیاسەتی دەرەوە بوو بە چاوەڕوانی،لە زیمبابەی، پشتبەستن بە یەک هاوبەشی دەرەکی بووە هۆی گۆشەگیری نێودەوڵەتی، ئەگەر

کوردستان ڕێگە بدات کاریگەری چین بەبێ سنوور قووڵتر بێتەوە، مەترسی لەدەستدانی نەرمی ستراتیژی و ئاڵۆزبوونی پەیوەندییەکانی لەگەڵ هاوبەشە دیموکراسیی□کان و بەرتەسککردنەوەی ب□ژاردە دیپلۆماسییەکانی.

قەیرانی زیمبابۆی لە ژێر فشارێکی دیاردا سەریهەڵدا- سزا، گۆشەگیری و داڕمانی ئابووری. کوردستان ڕووبەڕووی مەترسییەکی ئاڵۆزتر دەبێتەوە چونکە کاریگەری بەبێ پەنجەمۆر کۆنتڕۆڵکردن بەبێ داگیرکردن وابەستەبوون بەبێ پەیمانی فەرمی

ئەم فۆرمەی د□ست□خستر□ س□□□ات ب□ دەستنیشانکردن، وردە وردە کاردەکات، خۆی لە دامەزراوە و نۆرم و چاوەڕوانییەکاندا جێگیر دەکات،پرسیارەکە ئەوە نییە کە ئایا کوردستان بە ناچاری دەبێتە زیمبابۆی؟،پرسیاری ڕاستەقینە ئەوەیە ئایا کوردستان مەترسییەکە دەناسێت پێش ئەوەی ببێتە زیمبابۆی؟،دامەزراوەکانی چین وەک دوژمن نا□گ□ن،ئەوان وەک هاوبەش دەگەن-و وەک دەروازەپارێز دەمێننەوە، بەبێ شەفافیەت و چاودێری دیموکراسی و سنووردارکردنی ستراتیژی، ئەمڕۆ تێچوونەکە نادرێت، بەڵکو لەلایەن نەوەی داهاتوو: لە کەمبوونەوەی سەروەری، تەسکبوونەوەی مشتومڕ و هەڵبژاردنی سنووردااردا، بۆ هەرێمی کوردستان هێشتا کاتی هەڵبژاردنی بەبێ وابەستەیی ماوە. بەڵام ئەو پەنجەرە تا کاتێکی نادیار بە کراوەیی نامێنێتەوە.

ئاگری قادر

خوێندکاری دکتۆرا لە یاسای ژینگەیی نێودەوڵەتی،زانکۆی نیشتمانی تایوان

عەقڵێکی بێ عەقڵ.. شیعری نەوزاد بەندی

یەکێک لە ترسناکترین شتەکانی مرۆڤ،
عەقڵە ..
کاتێ خوێندنەوەت ئەبێ
بۆ دنیایەکی ترسناک ..
بۆ داهاتووە ترسناکەکان ..

بۆ پرسیارە ترسناکەکان ..
★ ★ ★

عەقڵ واتلێئەکا، خەم بخۆی ..
لە جێی خواردن،
ماف بخۆی ..
خوێن بخۆی ..
درۆ بکەی ..
جنێو بەیت و ..
سوێن بخۆی ..
پیرۆزیی بخوڵقێنی و
پیرۆزییەکان هەڕاج کەی ..
هەزار دەرد دروست کەیت و
ئینجا نزای عیلاج کەی..
عەقڵ پێت ئەڵێ بگری
یان قاقا پێ بکەنە ..
عەقڵ ئاوارەت ئەکا،
لە کەمپ و ژێر ڕەشماڵا،
بە پێنج خێزان، یەک سەرئاو،
شاد و شوکر و ڕازی بن ..
یان بە هەزاران ق□لا وتاوەر و مۆڵ و کارگە،
هێشتاکە هەر برسی بن ..
عەقڵ ئەتکا بە جەلاد ..
بە پیاو کوژ و سۆزانیی ..
بە ژێر دەست و داگیرکەر ..
بە مۆڵگەی پەشیمانیی ..
قەرزار بیت ، یان دەوڵەمەند ..
ڕێزدار یان ببی بە پەند ..
جەنگێکی وا بەرپا کەی،
چوار ملیۆن کەس بکوژی ..
تەپلەیەک لەسەر کەیت و
بە خەیاڵی ئازادی و
نیشتمان و خاکەوە،
ماڵ و مناڵ هەتیوکەی ..
فرمێسکی هەموویان و
خوێنی خۆیشت بڕژی ..
عەقڵ ڕێنمایت ئ□کا،

بۆ ڕێگای خیانەت و
بۆ قومار و بۆ نادی ..
فرۆشتنی قەڵەم و
لە گوێکردنی ئەڵقە و
زوڕنا ژەنیی و گەوادیی ..
عەقڵ ڕاپێچت ئەکا
بۆ دەریای نائومێدیی ..
بۆ ڕاکردن لە خۆت و ..
هێرۆیین و
خۆ کوشتن ،
ئەسپایی .. هێدی هێدی ..
هەموو تەمەنت ئەبا
لە ڕێی ماڵ و پارەدا ..
لە دوکانێ بەند ئەبی ..
یان له فەرمانگەیەکا ،
سندم ئەکا تە قاچت،
چل پەنجا ساڵ شانازیی،
ڕۆژەکانت دووبارە و
سەد بارە ئەکەیتەوە،
بە بێ ئەوەی پارە و ماڵ،
خەفەتێکت چاره کا..
عەقڵ ئەتخەڵەتێنێ،
بە دوای تارماییەکانا
ڕا ئەکەی، وەک ڕەشەبا ..
شت□ ل□□ت ئەبێ بە خوا ..
لە خۆیشت ناپرسی کوا ..
عەقڵ سواڵت پێ ئەکا ..
عەقڵ هەر چۆنی بوێ ،
بەو شێو□ یەت لێ ئەکا ..
هێشتا شێرێکتان دیوە،
بڵێ من ملی□ نێرم؟
یان بەرخێکتان بینیوە،
واز له بەرغەل بهێنێ و
توشی گۆشەگیریی بێ و
بۆ خۆی شیعر بنوسێ ؟
تیمساحێکتان بینیوە،
لە پڕ جەنگی جیهانیی

تیمساحان هەڵگیرسێنێ ؟
مارێکتان دیوە،
سجنی نهێنی خۆی ه□ بێت و
سەدان مار بفەوتێنێ ؟
چۆلەک□ یەکتان دیوە،
بۆ دانێ درۆ بکا ؟
کەرکەدەنێکتان دیوە،
بە ناز و مەکر و عیشوە،
هەزارەها کەرکەدەن
گەمژە و دەستەمۆ بکا ؟
قەت سەگێکتان بینیوە
یاسای برسیکردنی
سەد ملیۆن سەگ ئیمزا کا؟
گوێدرێژێکتان دیوە ،
شەوان هەتا بەیانی،
لە داخی زوڵم نەخەوێ و
بیر لە شۆڕش کاتەوە و
بانگەشەی کۆدەتا کا ؟
داڵێکتان قەت بینیوە
نان و قوتی ملیۆنان
داڵی هاوڕێی ڕا بگرێ ؟
بەکتریایەکتان دیوە،
توشی خەمۆکیی بوو بێ و
هەر کوچە و پەنا بگرێ؟
سەقاقوشێکتان دیوە،
خۆی لە سەقاقوشەکان
بکا بە نوێنەری خوا؟
مێگەلێکتان بینیو،
گیا و لەوەڕی لێ بدزن
نەباعێنن ؟ نەڵێن : کوا ؟
⋆ ⋆ ⋆
(قەت یەکێک مەکە بە هەموویان، قەت خۆیشت مەکە بە یەکێکیان..
بۆ ئەوەی نە هەمووانت لە کیس بچێ و .. نە بیشبیتە یەکێک لەوان
..)
⋆ ⋆ ⋆
تەنها ئەو کاتانە خۆتیت،
کە تەنها لەگەڵ خۆتیت ..

تێکەڵاوی ئەوان بووی،
پارچە پارچەت ئەکەن و
لەت لەت ئەتکەن بە خۆیان ..

* * *

تا زۆر دڵنیا نەبیت،
قەت هەنگاو هەڵمەهێنە ..
ئەوانەی کە پاڵ ئەنرێن
بۆ کەوتن و بۆ دواوە ،
ئەوانەن خوا وەکیلیی
هەنگاویان هەڵهێناوە ..

* * *

عەقڵ،
ڕێگای قاچاخ و
زیندان و
کۆمەڵکوژیی و
سێدارە و
ئەشکەنجەدان ..
سیخوڕیی و
کورتەی هەواڵ ..
بڕیاری جەنگ و
کورسی و
چەکی کۆکوژ و
زوڵم و
ئابڵوقە و
حیزب و
چاوەڕوانیی، دروست کرد ..
عەقڵ ،
حەیای عەقڵی برد